

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 4 (66) / 2019
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 4 (66)

2 том

Київ 2019

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ниценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Аурумян Артур Карпет**
STATE REGULATION APPROACHES OF INFLATION TARGETING 8
- Getman Larysa, Kaliuga Oleg**
THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY 10
- Yakshtas Kseniya**
VIRTUAL WATER FLOWS IN BELARUS-CHINA BILATERAL TRADE OF AGRICULTURAL PRODUCTS 13
- Варналій Захарій Степанович, Романюк Артем Миколайович**
АКТИВІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 17
- Радіонова Наталія Йосипівна, Власенко Анна Станіславівна**
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА 24
- Тарасова Ганна Олександрівна, Місячний Віктор Миколайович**
ОРГАНІЗАЦІЙНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ 27
- Тимчишин-Чемерис Юлія Василівна**
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 31
- Шапошник Олена Леонідівна**
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 37
- Щеглюк Світлана Дмитрівна**
АКТИВІЗАЦІЯ УМОВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 43

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Гужвій Наталія Миколаївна**
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕТЕНЗІЙНОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ 47
- Петренко Валерій Петрович**
ЩОДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ 51

Ayrumyan Artur Karapet
*PhD Student of the
 Chair of “Theory of Economics”
 Armenian State University of Economics*
 DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4805

STATE REGULATION APPROACHES OF INFLATION TARGETING

Summary. *The approaches to state regulation of inflation targeting are analyzed in this article. It should be mentioned that inflation targeting is one of the monetary policy regimes, which is aimed to regulate and manage inflation. In our opinion in this context it is also necessary to compare the periods before and after the transition of inflation targeting regime in order to face differences and similarities between the countries which adopted the inflation targeting regime in different years.*

Key words: *inflation, monetary policy, interest, economic growth, economic development.*

The transition to the inflation targeting regime in Armenia took place in 2006 after which the Central Bank of Armenia was aimed to decrease the inflation tempos and increase its management efficiency. But the main issue it is necessary to find out whether the motives of transferring to inflation targeting regime are efficient from the aspect of implementing monetary policy of the Central bank of Armenia or whether inflation targeting is productive for economic development. There are controversial approaches manifested to this issue both among Armenian and foreign experts. As several dissertations have been dedicated to the issues of inflation, its regulation and efficient management we reckon it necessary to study the international experience of inflation targeting as well as the state regulation approaches and mechanisms.

Studying some issues referring to the efficiency of the inflation targeting new regime in the regional countries we want to emphasize the experience of the RA's major partner the RF. So S. Glazev finds that the Central bank of Russia failed to regulate the inflation restraining policy. According to him, the Central bank of the Russian Federation didn't show competency or fail the major fulfilment of the monetary policy aim, but couldn't restrain the inflation.

In the opinion of another theorist K. Yudaeva [1], the monetary policy efficiency depends on the tools used by the Central bank. From her point of view it is necessary to highlight the volatility motives of exchange rate which in their turn lead to inflation and

the increase of its tempos. The author mainly pointed out the refinancing rate defined by the Central bank of the Russian Federation and she believes the impulses which contribute to the long-run economic growth and development are the results of effective percentage of the latter. We find S. Glazev's approach [2] to the issue of inflation even more interesting. In his analysis he emphasized the following facts in particular:

- money emission is accelerator in order to provide economic growth and in activating investment flows
- money emission is a unique intermediator between central and commercial banks, as the Central bank making forex transactions is able to provide loan process of commercial banks for efficiently regulating refinancing rate and not getting loan capital from non-resident banks by that artificially exaggerating the risks of exchange rate.

It should be mentioned, that inflation targeting is one of the monetary policy regimes, which is aimed to regulate and manage inflation [4].

Comparing the periods before and after the transition to inflation targeting regime, in our opinion in this context it is also necessary to make a comparison between the countries which adopted the inflation targeting regime in different years.

Table 1 shows that in the above mentioned countries switching to inflation targeting regime had its positive impacts on the inflation rate. Moreover, it is important to emphasize that the indicators characterizing inflation are almost the same for the forecasted and actual values.

Table 1

The dynamics of inflation targeting according to countries and terms [3]

The country	The period of the inflation targeting regime transition	The maximum inflation rate, prior to inflation targeting	Target inflation rate at the time of adoption	Inflation rate		
				2015	2016	2017
Australia	06.1993	7.6%	2–3%	1.5%	1.3%	2.0%
Brazil	06.1999	2000–3000%	4.5%+2	9.0%	8.7%	3.7%
Great Britain	10.1992	7.5%	2%	0%	0.7%	2.3%
Israel	06.1997	373%	1%–3%	-0.6%	-0.5%	0.2%
Canada	02.1991	12.5%	1%–3%	1.1%	1.47%	1.56%
New Zealand	12.1989	15.8%	1%–3%	0.3%	0.6%	2.2%
Mexico	01.2001	35.1%	3%+1	2.7%	2.8%	5.9%
Poland	01.1998	27%	2.5%+1	-0.9%	-0.6%	1.9%
Thailand	05.2000	8%	3%+1.5	-0.9%	0.2%	2.3%
Czech Republic	12.1997	8.8%	2%+2	0.3%	0.7%	2.3%
South African Republic	02.2000	8.6%	3%–6%	4.6%	6.3%	5.4%

References

1. Юдаева К. О возможностях, целях и механизмах денежно-кредитной политики в текущей ситуации.
2. Glazev S. “The questions of Economics”. 2015. N9. P. 1–12.
3. Country Panel. Journal of Monetary Economics. 2018. vol. 49. no. 8. P. 1521–1538.
4. Ostry J., Ghosh A., Chamon M. Two Targets, Two Instruments: Monetary and Exchange Rate Policies in Emerging Market Economies. IMF Staff Discussion Note. 2012. no. SDN/12/01.

Getman Larysa

*PhD in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Kharkiv State Academy of Culture*

Kaliuga Oleg

*PhD in Public Administration,
Senior Lecturer in the Department of Management and Administration
Kharkiv State Academy of Culture*

THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Summary. *The essence of human capital, determined main properties of its accumulation. Human capital investigated as category of economic growth of society.*

Key words: *development, human capital, investment, innovation, development management, accumulation.*

The purpose of the article is to determine the peculiarities of the formation and development of human capital; the specifics of investing in human capital and its impact on economic growth. The task is to explore the main characteristics and value of human capital for the company.

Human capital — is a result of investment and accumulated by a person a certain stock of knowledge, skills, abilities, motivations and health that are appropriate and effective in one or another field of social production. Thus, the more perfect is human capital, expressed by the level of education, qualifications, knowledge, experience, the greater the human capacity for productive high-quality work.

The core of human capital, of course, was and remains a person, but now — a person is educated, creative and initiative, with a high level of professionalism. Human capital itself determines in the modern economy the bulk of the national wealth of countries, regions, municipal institutions and organizations. However, the share of unskilled labor in the GDP of developed and developing countries is becoming smaller, and in technologically advanced countries it has almost disappeared [3].

The concept of “human capital” is considered in several aspects, namely:

- as a value (asset giving income);
- as a system (a set of interconnected and interacting elements, structural links between economic entities regarding the formation and use of human abilities, their intellectual resources);
- as a process (ability to reproduce);
- as a result (used in all spheres of activity).

If we approach the consideration of this economic category from the standpoint of the levels of the economy, then scientists allocate several levels of human capital. Private human capital — a personal level, which is ensured by the development of man, the cost of time and material resources. In the future, these investments give her income. At the firm level, human capital is the aggregate qualification of its employees and is associated with production and commercial capital, since profits are the result of their effective use. At macro level, human capital is a part of national wealth (national human capital).

In our time, human capital is increasingly becoming a prerequisite for cumulative production, and hence, the main source of accumulation of national wealth.

Different from “ordinary” capital, human capital in modern society considers a person, identifying it with a machine tool or a block of shares, because it can not be the subject of sale [2]. As a result, only the prices for “leasing” human capital (in the form of wage rates) are determined on the labor market, while prices for its assets are absent.

If to generalize, in the category of human capital there are three main components:

- the capital of health, which from a general psychosomatic, physiological state of a person turns into a certain way of life, aimed at maintaining its health;
- the capital of education, which defines the social status that can best be achieved by this individual, and creates objective-subjective bases for his career growth, where objective grounds are requirements for a certain type of activity and position, with the education, and subjective — the ability of the indi-

vidual to use in the production activities acquired during the training skills and abilities that increase its ability to creativity and innovation;

- the capital of culture, which sets out stereotyped behavior patterns and a system of values of the individual that determines the nature of its implementation in the process of labor activity (admissible-inappropriate behavior, for example, in business, reflecting the differences laid down by different cultures).

Famous American management professionals, JC Grayson (young) and K. O'Dell, have identified the characteristic feature of the modern world economy: human capital is the most valuable resource, much more important than natural resources or accumulated wealth. It is human capital, not factories, equipment and production stocks that are indicators of competitiveness, economic growth and efficiency. This shows that, in the transition from industrial to post-industrial society, the role of human capital is substantially increasing [4].

In addition, human capital can increase the efficiency of activities in both the market and non-market sectors; income from it can have both monetary and non-monetary form.

It should be noted that human capital is the only active capital, while all others are passive, since they are subject to man and act according to his will. Given this position, investing in other types of capital, with the exception of the human, is not sufficiently effective. Investing in human capital is a source of economic growth, no less important than investing in material and material factors of production and land. Investing in human capital should be carried out at 4 levels:

- personal — for the formation of human capital of individuals;
- micro-level — for the formation of human capital of enterprises;
- mesoforms — for the formation of human capital regions and industries;
- macro levels — for the formation of the total human capital of the country.

Investments in human capital are all investments in the development of labor resources, related to significant costs, and those that lead to positive changes in its individual components or to the even development of the components of human capital at all levels, which contributes to improving the intellectual and professional growth of the individual and an increase in the national income (or income of the enterprise).

Investments in human capital have certain features that distinguish them from other types of investments.

- Profit from investing in human capital directly depends on the life of its carrier (on the length of the working period). The earlier they begin to invest in people, the faster they start to give back.

- Human capital is not only prone to physical and moral wear, but also able to accumulate and multiply.
- As the accumulation of human capital, its profitability rises to a certain limit of the upper boundary of active labor activity (active working age), and then sharply decreases.
- Not all investments into a person can be an investment in human capital. For example, costs associated with criminal activity are not investments in human capital, since they are socially inappropriate and harmful to society.
- The nature and types of attachments to a person are conditioned by historical, national, cultural features and traditions.
- Compared to other forms of capital, investment in human capital is most advantageous both — the individual and society as a whole.

Human capital, formed as a result of investment and accumulated by a person who determines the stock of health, knowledge, skills, abilities, motivations that are appropriately used in a certain area of social reproduction, contributes to the growth of labor productivity and production efficiency, and thus affects the growth of material well-being man and economic growth of the state.

The most important component of human is management capital, which should be understood as the part of human capital accumulated by management personnel, including intellectual, ethical and spiritual assets, and ensure the viability of human capital. It is proved that managerial knowledge in the form of corresponding institutes — administrative institutions, administrative legislation, instructions, methodological materials, culture of management (traditions and ethics of behavior), which are materially realized in functioning management institutions and institutes for the training of managers, are the economic basis of society and form the organizational framework Sustainable development. According to experts, 90% of the total value of intangible assets of a modern company is its management capital, as the main factor of long-term growth of competitiveness [7, p. 11].

Human capital is a major factor in the formation and development of an innovative economy and knowledge economy as the next higher stage of development. System researchprocess of formation, accumulation and effective use of human capital is becoming increasingly relevant to the innovation activity of the economy as a whole. Approval and realization of the innovative basis of economic growth will make it possible to improve the quality of life of the population. These processes are associated with an increase in the qualification and professional-educational level of workers, with the accumulation of human capital, with an increase in the structure of labor resources employed in the most progressive and dynamically developed areas of the economy.

References

1. Tkachenko L. H. Produktyvnist' ta oplata pratsi: dialektyka vzayemodiyi / L. H. Tkachenko // Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika. — 2013. — № 1(19). — S. 132–140.
2. Filosofiya ekonomiky: [navch. posib dlya vyshch. uchb. zakladiv] / vidpov. red. S. V. Synyakov. — K.: “Al'terpres”, 2017. — 384 s.
3. Fytts-ents YA. Rentabel'nist' investytsiy v personal: vyznachennya ekonomichnoyi tsinnosti personalu: [per. z anhl. pid zah. red. V. I. Yarnykh] / YA. Fytts-ents. — Mar.: Vershyna, 2016. — 320 s.
4. Shcherba KH.I. Rozpodil dokhodiv naselennya Ukrayiny ta dekompozytsiya koefitsiyenta Dzhyni / KH.I. Shcherba // Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku: [zbirnyk naukovykh prats'] / vidpovidal'nyy redaktor O. YE. Kuz'min. — L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky. — 2015. — S. 368–373.
5. The Human Capital Report: [insight report] / Prepared in collaboration with Mercer. — Geneva: World Economic Forum, 2013. — 541 p.
6. Ukrayina: cherez desyat' rokiv pislya Madrydu (stan realizatsiyi Madryds'koho mizhnarodnoho planu diy z pytan' starinnya v Ukrayini u 2007–2012 rr.): [analychna dopovid']. — K.: In.-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' NAN Ukrayiny, 2012. — 130 s.
7. Yatsun' O. M. Kreatyvnyy lyuds'ky kapital v prostori suspil'stva znan': ekonomichnyy aspekt / O. M. Yatsun' // Sotsial'notrudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka. — 2014. — № 2(8). — S. 55–61.

Yakshtas Kseniya*Candidate of International Trade, Master's degree
Huazhong University of Science and Technology*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4795

VIRTUAL WATER FLOWS IN BELARUS-CHINA BILATERAL TRADE OF AGRICULTURAL PRODUCTS

Summary. In this paper we used data on volumes of agricultural trade between Belarus and China as well as data on water requirements for each crop and animal product traded between the two countries to calculate virtual water flows associated with agricultural products in Belarus-China bilateral trade. During the period from 2014 to 2017, the outflow of virtual water associated with crop and animal products from Belarus to China accounted for 389,6 million m³, while the outflow of virtual water from China to Belarus was about 313,3 million m³. Due to Belarus's comparative advantage in water trade and China's growing water scarcity, the present state of Belarus-China virtual water trade is advantageous for both countries and helps to relieve water stress in China.

Key words: virtual water, Belarus-China trade, water stress, agricultural trade.

Problem statement. As the global water shortage problem is becoming more severe and widespread, more scientists are concerned about the water usage and global water flows. Traditionally, trade between countries was measured using countries' imports and exports values. But there is one relatively new concept that allows to measure trade through the water flows embodied in international trade — it's called the concept of virtual water. The previous research on trade between Belarus and China was mostly conducted from the economic and political perspective, but there was no research on the virtual water flows embodied in the bilateral trade between Belarus and China. In this study, we measure the virtual water flows related to trade of agricultural products between the Republic of Belarus and the People's Republic of China as well as determine whether the trade of agricultural products between the two countries contributes to national and global water saving.

Analysis. The concept "virtual water" was first described by Allan (1993, 1994) in the beginning of the 1990's and stands for the amount of water needed to produce a good or service. It was introduced as a result of research on ways to alleviate water by importing more water-intensive goods. Virtual water flows are calculated by multiplying the amount of trade of agricultural products by their specific water content:

$$VWF=CT*VWC \quad (1)$$

where VWF stands for virtual water flow from exporting country (m³), CT is commodity trade volume (tons), and VWC is virtual water content (m³).

Bilateral agricultural trade data in this study comes from The International Trade Centre (ITC). The data was collected manually for each product at the six-digit

level. The water footprint coefficients for crop and animal products come from the Value of Water Research Report Series by Mekonnen and Hoekstra (2010). In a case when there was no water footprint coefficient for a certain product produced in a certain country, and we were sure that the country produces it, the data for the water footprint coefficient was taken from a country similar in geographical and economic conditions. For Belarus we chose Ukraine, and for China we used India.

In addition to these two datasets for each country, we use the data on water availability and water withdrawal from National Water Footprint Accounts, UNESCO-IHE by Mekonnen & Hoekstra (2011), World Development Indicators, The World Bank.

By using water requirements for each product (different for each product and with regard to the place of production) traded between Belarus and China and the data on the volumes of agricultural trade, we calculated the virtual water flows between the two countries. It is agreed that bottom-up approach is a suitable method for calculation of virtual water flows associated with agricultural products. However, in the future works we suggest using some kind of combined approach that would capture the advantages and avoid the drawbacks of both general types of methods.

The calculation results show that there is an upward trend of virtual water content in bilateral trade in crop and animal products. The total bilateral virtual water flows have increased by 167% from 2010 to 2017. Belarus's exports of virtual water to China increased from 36,822,872 m³ in 2010 to 93,771,268 m³ in 2017, while China's virtual water exports to Belarus have seen an increase from 39,782,576 m³ in 2010 to 110,961,690 m³ in 2017.

Table 1

**Virtual water flows related to agricultural products between
Belarus and China in 2010–2017, m³**

Year	Belarus's exports to China	China's exports to Belarus
2010	36 822 872	39 782 576
2011	30 364 110	48 241 615
2012	21 953 175	42 268 693
2013	30 534 238	44 864 545
2014	58 273 797	13 227 266
2015	122 235 710	104 192 289
2016	115 281 263	84 898 341
2017	93 771 268	110 961 690

Below are the lists of Top 10 products at the six-digit level for both countries by their associated virtual water flow in 2014–2017. China's virtual water exports to Belarus are much more diversified. We can observe that the differences between values of virtual water volume associated with products on the Top 10 products list are much less extreme than those of Belarus and

there are no such big outliers in the Top 10 products list. In addition, there are no animal products on China's list of Top 10 exports to Belarus.

Some interesting findings are related to the analysis of virtual water trade by water type. Since different water types have different opportunity costs, it is important to distinguish between them while assessing

Table 2

**Virtual water flow associated with Belarus's Top 10 agricultural exports
to China in 2014–2017, m³**

Product code	Product name	Total virtual water, m ³
530129	Flax fibre, otherwise processed but not spun	239 634 986
530121	Flax fibre, broken or scutched	66 839 358
151411	Low erucic acid rape or colza oil, crude	25 809 672
410792	Grain splits leather of the portions	10 647 585
40490	Products consisting of natural milk constituents	9 430 015
510100	Wool, fine or coarse animal hair	8 702 451
230240	Bran, sharps and other residues of cereals	8 428 733
110813	Potato starch	6 660 796
40221	Milk and cream powder unsweetened	4 305 721
40120	Milk not concentrated & unsweetened	2 363 416

Table 3

**Virtual water flow associated with China's Top 10 agricultural exports
to Belarus in 2014–2017, m³**

Product code	Product name	Total virtual water, m ³
071080	Vegetables, frozen nes	46 733 384
080810	Apples, fresh	38 666 659
520800	Woven fabrics of cotton	27 792 563
190190	Malt extract; food preparations of flour, groats, meal, starch	27 766 118
081120	Raspberries, mulberries, frozen	22 034 412
081190	Frozen fruit and nuts, uncooked or cooked	18 711 950
071022	Beans, frozen	13 597 080
230990	Preparations of a kind used in animal feeding	12 826 633
520600	Cotton yarn	10 611 924
080540	Grapefruit, fresh or dried	7 979 250

Table 4

Shares of green, blue, and grey virtual water types in bilateral trade

	2014	2015	2016	2017	Average share of water type, %
Belarus's exports to China					
Green	48 517 717	101 567 408	94 814 988	77 380 082	82,8%
Blue	182 909	309 546	411 329	692 020	0,4%
Grey	9 573 170	20 358 756	20 054 946	15 699 165	16,8%
China's exports to Belarus					
Green	8 882 507	65 687 737	50 101 410	63 424 104	61,6%
Blue	1 177 942	5 632 923	5 746 125	11 504 711	7,9%
Grey	3 166 817	32 871 629	29 050 807	36 032 875	30,5%

bilateral trade. It was found that the grey and blue water share in China's agricultural exports to Belarus is much higher than that of Belarus to China. It means that China is exporting a bigger share of much more "valuable" types of water, while Belarus is exporting more of the less "valuable" green water.

Moving on to the water requirements, we found that Belarus's biggest agricultural exports have much higher values of water requirements than the Chinese agricultural exports to Belarus. For instance, Belarus's average green water requirements for Top 10 exports to China are about 4700 m³ per ton of product, while green water requirements for China's exports to Belarus are about 700 m³ per ton. There are similar differences for grey water as well. However, the blue water requirement for Belarus's exports to China is almost two times lower than that of China's exports to Belarus, 81 m³ per ton and 188 m³ per ton respectively.

By comparing water requirements for the same product in the exporting country and the importing country we can determine whether the trade in virtual water is beneficial for global water savings. Average green water requirement for Belarus's Top 10 agricultural exports is 4700 m³ per ton. At the same time, in China, the importing country, it would require only half of that amount of water, or about 2800 m³ per ton, to produce the same products. Top 10 Belarus's exports to China, however, require much less blue water if they are produced in Belarus than if they were produced in China. Finally, the grey water requirements for Belarus's Top 10 agricultural exports to China are much higher in the exporting country compared to those in the importing country: 814 m³ per ton compared to 402 m³ per ton respectively. In case with China, green, blue, and grey water requirements for the exported products are much higher than they would be if the products were produced in Belarus. This means that both Belarus and China by exporting their agricultural products do not facilitate global water savings. If Belarus domestically produced agricultural products it imports from China and if China domestically produced products it imports from Belarus, virtual water use would be more efficient from the global perspective.

However, examining virtual water trade volumes would not be representative without taking into consideration the water availability in both countries. Belarus has 34 billion m³ of internal renewable freshwater resources, while China possesses 2813 billion m³ of internal renewable freshwater resources, however, per capita numbers are less optimistic: 3589 m³ and 2062 m³ in Belarus and China respectively. Water withdrawals make the situation even more severe: in 2014 Belarus reported 5% annual freshwater withdrawals (as % of internal water resources), while for China this number was 21,6%. Similarly, the water stress level estimated by the World Bank's World Development Indicators (annual water withdrawals as a share of the renewable resources) is 4,54% for Belarus and 29,38% for China.

Taking into consideration all the facts mentioned above, we conclude that Belarus is a much more water rich country than China, therefore, it has a comparative advantage in exporting water intensive goods to China, while China is a relatively water poor country (and it is going to become even more poor in the years to come) and does not possess a comparative advantage in exporting virtual water to Belarus.

Conclusions. To summarize, we believe that the present state of Belarus-China virtual water trade associated with agricultural products is mutually beneficial. Moreover, the trends we noticed while analyzing bilateral virtual water trade during the years 2014–2017 will facilitate sustainable development for both countries in the future by providing an opportunity for Belarus to utilize its comparative advantage in water intensive goods trade, while allowing China to preserve its limited water resources and alleviate the water scarcity to some extent by exporting less water intensive products to Belarus. In the future works we consider using an improved method for calculating virtual water embodied in bilateral trade which will combine the bottom-up and the top-down approaches. The findings might be considered in trade policy making and will be useful for better water management in Belarus, China as well as other countries with similar virtual water trade profiles.

References

1. Allan, J. A. Virtual water: A Long Term Solution for Water Short Middle Eastern Economies. British Association Festival of Science, University of Leeds, 1997.
2. Allan, J. A. Virtual water: A strategic resource global solutions to regional deficits. *Ground Water*, 1998, 36(4): 545–546.
3. Chapagain, A. K. Globalisation of water opportunities and threats of virtual water trade, [PhD Dissertation]. UNESCO-IHE Institute, Delft, 2004. Sourced from: Research Gate.
4. Chapagain, A. K., Hoekstra, A. Y. The global component of freshwater demand and supply: an assessment of virtual water flows between nations as a result of trade in agricultural and industrial products. *Water International*, 2008, 33(1): 19–32.
5. Chapagain, A. K., Hoekstra, A. Y. Water International The global component of freshwater demand and supply: an assessment of virtual water flows between nations as a result of trade in agricultural and industrial products. *Water International*, 2008. 33 (1): 0–0.
6. Hoekstra, A. Y. Virtual water trade. Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. IHE Delft, The Netherlands, Value of Water, Research Report Series No. 12, 2003.
7. Hoekstra, A. Y. Water neutral: reducing and offsetting the impacts of water footprints. The Value of Water Research Report Series No. 28, 2008.
8. Hoekstra, A. Y., Mekonnen, M. M. The water footprint of humanity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2012, 109 (9): 3232–3237.
9. Jiang, W., Marggraf, R. Bilateral virtual water trade in agricultural products: a case study of Germany and China. *Water International*, 2015, 40(3): 483–498.
10. Lamastra, L., Miglietta, P. P., Toma, P., De Leo, F., Massari, S. Virtual water trade of agri-food products: Evidence from Italian-Chinese relations. *Science of the Total Environment*, 2017, 599–600: 474–482.
11. Lee, S. H., Yoo, S. H., Choi, J. Y., Mohtar, R. H. Evaluation of external virtual water export and dependency through crop trade: an Asian case study. *The International Society of Paddy and Water Environment Engineering and Springer Japan*, 2016.
12. Shtull-Trauring, E., Bernstein, N. Virtual water flows and water-footprint of agricultural crop production import and export: A case study for Israel. *Science of the Total Environment*, 2018, 622–623: 1438–1447.
13. Zhang, Y., Zhang, J. H., Tian, Q., Liu, Z. H., Zhang, H. L. Virtual water trade of agricultural products: A new perspective to explore the Belt and Road. *Science of the Total Environment*, 2018, 622–623: 988–996.

Варналії Захарій Степанович

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Варналії Захарій Степанович

доктор экономических наук, профессор,

профессор кафедры финансов

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Varnalii Zakharii

Doctor of Economics, Professor,

Professor of the Department of Finance

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Романюк Артем Миколайович

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Романюк Артём Николаевич

студент

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Romaniuk Artem

Undergraduate of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4827

**АКТИВІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ
ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

**АКТИВИЗАЦИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ
НАЛОГОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

**ACTIVATION OF THE USE OF TAX PLANNING METHODS
AS A FACTOR OF ENTERPRISE FINANCIAL SECURITY SUPPLY**

Анотація. У статті досліджено вплив амортизаційних відрахувань на прибуток, що підлягає оподаткуванню, та нагадано конкретні пропозиції щодо впровадження стратегічного та поточного податкового планування у податкову політику підприємства з метою забезпечення його фінансової безпеки. Структура доходів Державного бюджету України з часів здобуття незалежності і по сьогоднішній день свідчить про те, що домінуючу роль у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави, відіграє саме податкова система. Але податки як елементи податкової системи виконують не лише фіскальну функцію, а й здатні стимулювати або ж дестимулювати ділову активність суб'єктів господарювання, цим самим створюючи вплив на фінансовий потенціал країни. Податкове планування – це невід'ємна складова фінансової безпеки підприємства, що являє собою сукупність заходів, спрямованих на вибір між різними альтернативними варіантами ведення бізнесу за умови досягнення найнижчого рівня податкових зобов'язань, що виникають при цьому. Податкове планування доцільне завжди: і коли підприємство процвітає, і коли воно балансує на межі рентабельності або, що значно гірше, на межі банкрутства. Можна стверджувати, що податкове планування, впритул взаємодіючи з такими управлінськими функціями, як маркетинг, фінанси, облік, юридичний супровід, кадрова політика, постачання, є одним з базових

інструментів розрахунку показників ефективності бізнесу, тому що такий розрахунок без обліку податкових наслідків не відображає повну картину економічного стану. Отже, податкове планування є обов'язковим інструментом корпоративного податкового менеджменту підприємства.

Ключові слова: фінансова безпека, податковий тягар, податкове планування, податкова оптимізація, корпоративний податковий менеджмент.

Аннотация. В статье исследовано влияние амортизационных отчислений на прибыль, подлежащую налогообложению, и предоставлены конкретные предложения по внедрению стратегического и текущего налогового планирования в налоговую политику предприятия с целью обеспечения его финансовой безопасности. Структура доходов Государственного бюджета Украины со времен обретения независимости и по сегодняшний день свидетельствует о том, что доминирующую роль в формировании и распределении финансовых ресурсов государства, играет именно налоговая система. Но налоги как элементы налоговой системы выполняют не только фискальную функцию, а и способны стимулировать или дестимулировать деловую активность субъектов предпринимательской деятельности, тем самым создавая влияние на финансовый потенциал страны. Налоговое планирование – это неотъемлемая составляющая финансовой безопасности предприятия, которая является совокупностью мероприятий, направленных на выбор между различными альтернативными вариантами ведения бизнеса при условии достижения самого низкого уровня налоговых обязательств, возникающих при этом. Налоговое планирование целесообразно всегда: и когда предприятие процветает, и когда оно балансирует на грани рентабельности или, что гораздо хуже, на грани банкротства. Можно утверждать, что налоговое планирование, вплотную взаимодействуя с такими управленческими функциями, как маркетинг, финансы, учет, юридическое сопровождение, кадровая политика, поставки, является одним из базовых инструментов расчета показателей эффективности бизнеса, потому что такой расчет без учета налоговых последствий не отражает полную картину экономического состояния. Таким образом, налоговое планирование является обязательным инструментом корпоративного налогового менеджмента предприятия.

Ключевые слова: финансовая безопасность, налоговая нагрузка, налоговое планирование, налоговая оптимизация, корпоративный налоговый менеджмент.

Summary. The article investigates the effect of depreciation charge on profit before tax and provides concrete proposals for the implementation of strategic and current tax planning in the tax policy of the enterprise in order to supply its financial security. The structure of revenue of the State Budget of Ukraine since independence, and to date, indicates that the tax system plays a dominant role in the formation and distribution of financial resources of the state. But taxes as elements of the tax system fulfill not only the fiscal function, but also they can stimulate or discourage business activity of enterprises, thereby affecting the country's financial potential. Tax planning is an integral part of financial security of an enterprise, which is a set of measures aimed at choosing between different alternative business variants, provided that the lowest level of tax liabilities arisen in this case. Tax planning is always worthwhile: when a company flourishes, and when it balances on the brink of profitability or, much worse, on the verge of bankruptcy. It can be argued that tax planning, closely interacting with managerial functions such as marketing, finance, accounting, legal support, personnel policy, supply, is one of the basic tools for evaluating the performance of business, because without taking into account the tax consequences, this estimate does not reflect the full picture of the economic situation. That is why tax planning is a mandatory instrument for corporate tax management.

Key words: financial security, tax burden, tax planning, tax optimization, corporate tax management.

Постановка проблеми. Наразі у податковому законодавстві України відсутні положення, які б визначали механізм досягнення цілей і завдань податкової політики, що в свою чергу гальмує розвиток бізнесу в цілому. Це не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал інструментів податкової системи і обмежує їх сутність лише фіскальним характером, тим самим справляючи негативний вплив на розвиток підприємств, що відповідним чином створює загрозу для фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Задля побудови ефективної системи податкового менеджменту на підприємстві, необхідне використання такого фінансового важеля, як податкове планування. Необхідність податкового планування полягає у тому, що податкове законодавство містить конкретні податкові режими, допускає різноманітні методи обчислення податкової

базис і пропонує платникам різні податкові пільги. А в умовах частих змін податкового законодавства та економічної кризи в Україні, податкове планування забезпечує стабільність бізнесу, тому є невід'ємною складовою інструментарію менеджменту підприємства при прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання податкового планування висвітлені в працях В. Андрущенка [1], В. Баранової [2], О. Барановського [3], З. Живко [4], Ю. Іванова [5], Л. Лазебник [6], С. Онищенко [4], О. Підхомного [8] та багатьох інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних методів податкового планування, а також обґрунтування доцільності імплементації стратегічного та поточного податкового планування

через механізм податкового менеджменту у частині забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних реаліях в Україні спостерігається нерівномірний розподіл податкового тягаря на підприємства, що негативно впливає на умови конкуренції. Тому корпоративний податковий менеджмент є важливою складовою фінансового менеджменту на підприємстві. Фінансова стійкість підприємства, в першу чергу, залежить від належно організованого податкового менеджменту, адже саме він забезпечує узгодженість господарської діяльності з оподаткуванням [4; 5].

Метою податкового менеджменту є розробка та подальша реалізація податкової стратегії, яка дасть змогу оптимізувати податкове навантаження та досягнути максимальних результатів діяльності підприємства, що є головною передумовою забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Основними функціями податкового менеджменту є: податкове планування, розробка методів ведення бухгалтерського та податкового обліку, контроль за правильністю та достовірністю податкових розрахунків, зниження податкових ризиків, оцінка ефективності використовуваних способів податкового планування. Відповідно, результатом якісного податкового планування є організація правильного та достовірного розрахунку податків, що забезпечує оптимальний рівень податкового навантаження.

Проілюструємо вплив оподаткування та податкового планування на фінансову безпеку підприємства на прикладі планування витрат та податкових вилучень з податку на прибуток підприємства.

Враховуючи що, починаючи з 2015 року, підприємства в Україні складають і подають податкову звітність з податку на прибуток, виходячи з фінансової звітності, основоположне значення для визначення оподаткованого прибутку має облікова політика, обрана підприємством, виходячи з тих або інших стандартів. Це — сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності, також, за сучасних обставин — інструмент регулювання фінансових потоків підприємства, так як вона містить не тільки основу для ведення підприємством бухгалтерського обліку, але і елементи його амортизаційної, боргової, дивідендної, податкової політик, які знаходять своє відображення у фінансовій звітності.

Використання при складанні фінансової звітності Міжнародних стандартів фінансової звітності, які, на відміну від Національних положень (стандартів) фінансової звітності не носять директивного характеру, і, в значній степені, базуються на оцінках і судженнях управлінського персоналу, ускладнюють процес контролю і вимоги до фінансового менеджменту, його уміння швидко зорієнтуватися в положеннях облікової політики підприємства, знайти

їх відображення в бухгалтерських записях, оцінити їх правильність та вплив на фінансову звітність загалом, і як наслідок — на фінансовий результат до оподаткування, визначений у фінансовій звітності.

Використання облікової політики в процесі податкового планування доцільно розглянути на прикладі різних підходів в податковій практиці підприємства до нарахування амортизаційних відрахувань. В умовах практичної відсутності джерел довгострокового фінансування, амортизаційні відрахування стають чи не єдиним джерелом фінансової стабільності, а отже — основою фінансової безпеки підприємства. Відповідно до вимог ПКУ нарахування амортизації здійснюється протягом установленого платником податку строку корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів, який фіксується наказом по підприємству при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не менше мінімально допустимого, визначеного Кодексом. Зрозуміло, що такі обмеження введено для того, щоб підприємства не встановлювали занадто короткі строки експлуатації для об'єктів необоротних активів та не амортизували їх вартість дуже швидко, що не на користь бюджету позначатиметься на розмірі оподаткованого прибутку. Водночас правилами бухгалтерського обліку жодних обмежень щодо строків корисного використання (експлуатації) об'єктів основних засобів не передбачено. Із цієї причини щодо того чи іншого об'єкта основних засобів може знадобитись переглянути встановлений для нього раніше строк експлуатації у бік збільшення та амортизувати об'єкт для податкових цілей з урахуванням нових строків [8].

В даному випадку виникає тимчасова податкова різниця, яка дуже ускладнює інвестиційні процеси на підприємстві, адже у 95 випадків із 100 податкова амортизація менша за амортизацію, розраховану за даними фінансової звітності. Причинами виникнення податкових різниць між фактичною та податковою амортизацією є нормативні положення ПКУ, а саме: строго регламентовані нормами ПКУ мінімальні терміни експлуатації основних засобів та нематеріальних активів. Реальні терміни використання цих необоротних активів, як правило є меншим, а отже і фактичні амортизаційні відрахування — більшими. Крім того, підприємства можуть здійснювати дооцінку або уцінку основних засобів за встановленими правилами з відповідним збільшенням додаткового капіталу. Однак за податковими правилами, така дооцінка (уцінка) на вартість основних засобів для цілей оподаткування не впливає.

Для аналізу впливу податку на прибуток та амортизаційної податкової різниці на інвестиції та придбання підприємством основних засобів побудуємо декілька економетричних регресійних моделей за допомогою ПП EViews на основі даних квартальної фінансової звітності ПАТ «АВС» протягом I кварталу 2015-I кварталу 2018 років (табл. 1).

Таблиця 1

Вхідні дані для економетричної моделі

Період	Амортизація, тис. грн.	Податок на прибуток, тис. грн.	Придбання необоротних активів, тис. грн.	Довгострокові кредити банків, тис. грн.
Назва в моделі	Depr	Tax	Inv	Loans
I кв. 2015	129 648	237	87 610	49 485
II кв. 2015	301 168	127 429	207 002	33 111
III кв. 2015	442 663	310 055	297 757	27 300
IV кв. 2015	559 064	746 490	431 659	23 148
I кв. 2016	166 582	6 581	106 041	41 114
II кв. 2016	329 106	567 807	229 501	71 751
III кв. 2016	490 227	911 383	362 403	20 547
IV кв. 2016	700 643	911 383	501 511	17 878
I кв. 2017	179 094	124 402	172 563	15 157
II кв. 2017	370 515	369 572	221 396	337 685
III кв. 2017	560 131	532 029	413 187	347 225
IV кв. 2017	757 681	532 029	652 497	359 177
I кв. 2018	204 615	25 181	177 953	410 294

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «АВС»

Побудуємо модель залежності витрат на придбання необоротних активів від обсягу витрат на амортизацію. Результати моделі наведені на рис. 1.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DEPR	0.789973	0.050932	15.51028	0.0000
C	-18444.41	22700.13	-0.812524	0.4337
R-squared	0.956274	Mean dependent var	297006.2	
Adjusted R-squared	0.952299	S.D. dependent var	166446.0	
S.E. of regression	36352.63	Akaike info criterion	23.98056	
Sum squared resid	1.45E+10	Schwarz criterion	24.06747	
Log likelihood	-153.8736	Hannan-Quinn criter.	23.96269	
F-statistic	240.5687	Durbin-Watson stat	2.131674	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рис. 1. Регресійна модель залежності витрат на придбання необоротних активів від обсягу витрат на амортизацію ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «АВС»

Модель є адекватною. Значення Prob (F-statistic) є меншим за 0,05, що свідчить про адекватність моделі та значущість регресії в цілому. Більше того, коефіцієнт регресії є значущими, адже p-value біля t-Statistic є меншим за 0,05. Показник R-squared — це коефіцієнт детермінації, що вказує на щільність зв'язку між фактором (амортизаційні відрахування) та результативною ознакою (чистий прибуток). В цій моделі він дорівнює 95,63%, що вказує на присутність досить сильного зв'язку між даними показниками. Зміна інвестицій в основні засоби залежить від зміни амортизації на 96%, а на 4% — від інших факторів. Рівняння регресії для даної моделі наведено на рис. 2.

Substituted Coefficients:

$$INV = 0.789972847844 * DEPR - 18444.4061108$$

Рис. 2. Рівняння регресії залежності витрат на придбання необоротних активів від обсягу витрат на амортизацію ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «АВС»

З рівняння випливає, що при зміні витрат на амортизацію на 1 тис. грн. обсяги інвестицій в основні засоби зростають на 790 грн.

По-друге, побудуємо регресійну модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від обсягу сплаченого податку на прибуток (рис. 3).

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
TAX	0.378800	0.099225	3.817605	0.0029
C	146518.2	50535.72	2.899299	0.0145
R-squared	0.569878	Mean dependent var	297006.2	
Adjusted R-squared	0.530775	S.D. dependent var	166446.0	
S.E. of regression	114015.5	Akaike info criterion	26.26669	
Sum squared resid	1.43E+11	Schwarz criterion	26.35361	
Log likelihood	-168.7335	Hannan-Quinn criter.	26.24883	
F-statistic	14.57411	Durbin-Watson stat	1.348598	
Prob(F-statistic)	0.002855			

Рис. 3. Регресійна модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від сплаченого податку на прибуток ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

Дана модель є також адекватною (значення Prob (F-statistic) є меншим за 0,05) та коефіцієнти є зна-

чуцями (p-value біля t-Statistic є меншим за 0,05). Коефіцієнт детермінації становить 56,99%, що є значно меншим ніж в попередній моделі та показує на присутність помірного зв'язку між зміною інвестицій в основні засоби та обсягами сплаченого податку на прибуток підприємств. Рівняння регресії для даної моделі наведено на рис. 4.

Substituted Coefficients:

=====

$$INV = 0.378800340856 * TAX + 146518.161017$$

Рис. 4. Рівняння регресії залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від сплаченого податку на прибуток ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

З рівняння випливає, що при зміні суми податку на прибуток на 1 тис. грн. обсяги інвестицій в основні засоби зростають на 379 грн.

По-третє, побудуємо регресійну модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від довгострокових кредитів банків (рис. 5).

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOANS C	0.239835 264649.2	0.304810 62386.34	0.786834 4.242102	0.4480 0.0014
R-squared	0.053284	Mean dependent var		297006.2
Adjusted R-squared	-0.032782	S.D. dependent var		166446.0
S.E. of regression	169152.2	Akaike info criterion		27.05562
Sum squared resid	3.15E+11	Schwarz criterion		27.14254
Log likelihood	-173.8616	Hannan-Quinn criter.		27.03776
F-statistic	0.619107	Durbin-Watson stat		2.040507
Prob(F-statistic)	0.448000			

Рис. 5. Регресійна модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від довгострокових кредитів банків ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

Дана модель є неадекватною (значення Prob (F-statistic) є більшим за 0,05) та коефіцієнти є незначущими (p-value біля t-Statistic є більшим за 0,05). Коефіцієнт детермінації становить 5,33%, що

показує на відсутність зв'язку між зміною інвестицій в основні засоби та довгостроковими кредитами банків. З цього випливає, що зовнішні джерела фінансування ПАТ «АВС» не впливають на інвестиційну діяльність компанії та всі придбання необоротних активів підприємство здійснює за рахунок внутрішніх джерел.

По-четверте, побудуємо регресійну модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від чистого прибутку підприємства (рис. 6).

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
NETPR C	0.150675 59342.51	0.044687 78176.42	3.371776 0.759085	0.0062 0.4638
R-squared	0.508245	Mean dependent var		297006.2
Adjusted R-squared	0.463540	S.D. dependent var		166446.0
S.E. of regression	121910.8	Akaike info criterion		26.40060
Sum squared resid	1.63E+11	Schwarz criterion		26.48752
Log likelihood	-169.6039	Hannan-Quinn criter.		26.38274
F-statistic	11.36887	Durbin-Watson stat		2.053508
Prob(F-statistic)	0.006233			

Рис. 6. Регресійна модель залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від чистого прибутку ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

Дана модель є адекватною (значення Prob (F-statistic) є меншим за 0,05) та коефіцієнт при змінній NETPR (чистий прибуток) є значущим (p-value біля t-Statistic є меншим за 0,05). Коефіцієнт детермінації становить 50,82%, що вказує на присутність помірного зв'язку між зміною інвестицій в основні засоби та обсягами чистого прибутку. Рівняння регресії для моделі наведено на рис. 7.

Substituted Coefficients:

=====

$$INV = 0.150675007411 * NETPR + 59342.5123362$$

Рис. 7. Рівняння регресії залежності обсягів інвестицій в необоротні активи від чистого прибутку ПАТ «АВС»

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

Таблиця 2

Розрахунок недоотримання чистого прибутку ПАТ «АВС» у зв'язку з податковими різницями

Рік	Прибуток до оподаткування, тис. грн.	Чистий прибуток, тис. грн.		Різниця, тис. грн.
		Податковий облік	Фінансовий облік	
2014	2430 040	1822 865	1919 732	96 867
2015	2063 549	1319 191	1671 475	352 284
2016	2306 857	1560 367	1891 623	331 256
2017	4593 591	3399 842	3766 745	366 903
2018	2674 030	1964 443	2192 705	228 262

Джерело: складено автором на основі фінансової та податкової звітності ПАТ «АВС»

З рівняння випливає, що при зміні суми чистого прибутку на 1 тис. грн. обсяги інвестицій в основні засоби зростають на 151 грн. В табл. 2 наведений розрахунок різниці недоотримання чистого прибутку ПАТ «АВС» у зв'язку з податковими різницями.

Протягом останніх п'яти років ПАТ «АВС» недоотримало 1 млрд. грн. в силу коригування свого прибутку до оподаткування на податкові різниці. За рахунок 1 млрд. грн. підприємство мало б змогу купити основних засобів приблизно на 151 млн. грн.

Проаналізувавши результати регресійних моделей можна зробити висновки, що амортизація виступає основним елементом формування капіталу в нестабільній економіці, де не працює ринок довгострокових кредитів і обмежені чисті капітальні вкладення. Крім того, реінвестування амортизаційних відрахувань забезпечує їх зростання у наступних періодах, що автоматично стимулює підприємства до їх цільового використання — відтворення капіталу. За рахунок амортизаційних відрахувань у світі фінансується близько 60% інвестицій в основний капітал. Для того, щоб використовувати амортизаційну політику для стимулювання капіталовкладень, необхідно, щоб, по-перше, податкова амортизація значно перевищувала економічну, або, принаймні — дорівнювала їй, і по-друге, стимулювати використання амортизаційних відрахувань виключно на інвестиційні цілі [9].

Таким чином, підприємства, формуючи свою облікову політику, повинні враховувати окреслені закономірності, що даватиме їм нові можливості для фінансування, а отже — для забезпечення фінансової безпеки [4].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, для ефективної організації податкового планування на підприємстві та послідовного впровадження його методів в податкову політику необхідно використовувати стратегічне та поточне податкове планування.

Стратегічне податкове планування в реальній практиці господарюючих суб'єктів може виглядати наступним чином:

- обов'язковий огляд проектів нормативно-правових актів та прогноз можливого розвитку подій;

- огляд судової практики щодо спорів з приводу оподаткування;
- складання прогнозів податкових зобов'язань фірми;
- розгляд альтернативних варіантів схем управління фінансовими, документарними, інформаційними і товарними потоками;
- складання мережного графіка відповідності виконання податкових та фінансових зобов'язань організації;
- обов'язкова оцінка ризику різних інструментів, опрацювання варіантів можливих причин різких відхилень від розрахункових показників діяльності організації;
- складання прогнозу ефективності застосовуваних інструментів податкової оптимізації.

Поточне податкове планування може включати в себе наступні заходи:

- щотижневий моніторинг нормативно-правових актів;
- складання прогнозів податкових зобов'язань організації та наслідків планованих угод;
- складання графіка відповідності виконання податкових зобов'язань та зміни активів фірми;
- прогноз і дослідження можливих причин різких відхилень від середньостатистичних показників діяльності організації та податкових наслідків від введення інновацій або поточних операцій.

Для проведення цих заходів господарюючим суб'єктам необхідно мати правові системи, які повинні оновлюватися хоча б не рідше одного разу на місяць, а також супровід фахівців і експертів. Результати податкового планування необхідно також оцінювати не тільки виходячи із сум економії податків і отриманих вигід, а й із точки зору зменшення можливих збитків і витрат, які були б неминучими при веденні господарської діяльності без урахування наявних особливостей оподаткування [6].

Таким чином, активізація використання стратегічного та поточного податкового планування сприятиме не лише ефективній організації податкового планування на підприємстві, а й забезпеченню його фінансової безпеки.

Література

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкова держава: [монографія] / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. — Київ: Алерта, 2016. — 304 с.
2. Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. та ін. Податкова система: навч. посібник / за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014 р. 344 с.
3. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. — К.: УБС НБУ, 2014. — Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. — 831 с.
4. Варналій З. С. Фінансова безпека підприємства: навч. посібник / З. С. Варналій, З. Б. Живко, Р. Р. Білик, С. В. Онищенко, М. О. Живко; за ред. З. С. Варналія. — Львів: Ліга-Прес, 2018. — 300 с.
5. Іванов Ю. Б. Проблеми розвитку корпоративного податкового менеджменту: монографія. — За ред. Ю. Б. Іванова. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. — 496 с.

6. Лазебник Л. Л. Система податкового планування як інструмент оптимізації підприємницької діяльності. Розвиток соціально-економічних систем в геоелекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, ТНТУ ім. І. Пулюя, 11–12 травня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 171–174.

7. Основні засоби: перехідні моменти [Електронний ресурс] // ВВ «Фактор» [сайт]. Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/golden/doc.html?id=18085>. — Назва з екрана.

8. Підхомний О. М. Фінансова безпека України: інструменти і стратегії формування: монографія / О. М. Підхомний. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. — 320 с.

9. Романюк М. В. Податкове стимулювання економіки шляхом впливу на амортизаційну політику суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / М. В. Романюк. — Режим доступу: <http://www.econom.univ.kiev.ua/GS/20102014/zbirnuk.pdf>. — Назва з екрана.

References

1. Andrushhenko V. L., Tuchak T. V. Tax State: [monograph] / V. L. Andrushhenko, T. V. Tuchak. — Kyiv: Alerta, 2016. — 304 p.

2. Baranova V. G., Dubovyk O. I., Khomutenko V. P., etc. Tax system: tutorial / ed. V. G. Baranova. Odesa: VMV, 2014 r. 344 p.

3. Baranovsky O. I. Philosophy of safety: monograph: 2 t. / O. I. Baranovsky. — K.: UBS NBU, 2014. — Т. 1: The basis of economic and financial safety. — 831 p.

4. Varnalii Z. S. Financial security of the enterprise: training. manual / Z. S. Varnalii, Z. B. Zhivko, R. R. Bilyk, S. V. Onishchenko, M. O. Zhivko; ed. Z. S. Varnalia. — Lviv: Liga-Press, 2018. — 300 p.

5. Ivanov Y. B. Problems of Corporate Tax Management Development: monograph. — ed. Y. B. Ivanov. — Kh.: Vyd. KhNEU, 2010. — 496 p.

6. Lazebnyk L. L. The system of tax planning as a tool for optimizing entrepreneurial activity. Development of socio-economic systems in the geoeconomic space: theory, methodology, accounting organization and taxation: materials of the International scientific and practical conference (Ternopil, I. Puluy TNTU, 11–12 of May 2017). Ternopil, 2017. С. 171–174.

7. Fixed assets: transitional moments [el. resource] // VB «Faktor» [site]. Access mode: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/golden/doc.html?id=18085>.

8. Pidkhomny O. M. Financial security of Ukraine: formation tools and strategies: monograph / O. M. Pidkhomny. — Lviv: Ivan Franko LNU, 2014. — 320 p.

9. Romanyuk M. V Tax stimulation of the economy by influencing the enterprise depreciation policy [el. resource] / M. V. Romanyuk. — Access mode: <http://www.econom.univ.kiev.ua/GS/20102014/zbirnuk.pdf>.

Радіонова Наталія Йосипівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Радионова Наталья Иосифовна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Radionova Natalia

Candidate of Economic Sciences,

Docent of Accounting and Audit Department

Kyiv National University of Technologies and Design

Власенко Анна Станіславівна

магістрант кафедри обліку і аудиту

Київського національного університету технологій та дизайну

Власенко Анна Станиславовна

магистрант кафедры учета и аудита

Киевского национального университета технологий и дизайна

Vlasenko Anna

Master of the Department of Accounting and Audit of the

Kyiv National University of Technologies and Design

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ЗАТРАТ ПРЕДПРИЯТИЯ

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ENTERPRISE COSTS ANALYSIS

Анотація. Розкрито поняття аналізу витрат, мета та завдання його проведення. Розглянуто нормативно-правова база та джерела інформації для проведення аналізу витрат. Визначено етапи проведення аналізу витрат. Зазначено чинники внутрішнього й зовнішнього середовища, які можуть впливати на рівень витрат.

Ключові слова: витрати, економічний аналіз, об'єкти аналізу, аналітична робота, управлінські рішення.

Аннотация. Раскрыто понятие анализа затрат, цели и задачи его проведения. Рассмотрена нормативно-правовая база и источники информации для проведения анализа затрат. Определены этапы проведения анализа затрат. Указано факторы внутренней и внешней среды, которые могут влиять на уровень затрат.

Ключевые слова: затраты, экономический анализ, объекты анализа, аналитическая работа, управленческие решения.

Summary. The concept of cost analysis, purpose and tasks of its carrying out is disclosed. The regulatory and legal Framework and sources of information for cost analysis are reviewed. The stages of cost analysis are identified. Indicated the factors of internal and external environment that can affect the level of costs.

Key words: costs, economic analysis, objects of analysis, analytical work, managerial decisions.

Потривалого функціонування підприємства є прибутковість, яка залежить від рівня витрат. Для забезпечення беззбиткової діяльності на підприємстві повинна бути сформована система управління витратами, однією із основних функцій якої є аналіз витрат. На сьогоднішній день актуальною проблемою є формування ефективного аналітичного забезпечення керівництва підприємства для прийняття раціональних рішень щодо управління витратами.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням аналізу витрат підприємства присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців-економістів, серед яких Т. С. Гайдучок, В. А. Мостепанюк [1], Т. М. Догадаєва [2], І. В. Лісовський [3], Є. М. Рудніченко [3], В. М. Мельник [4], А. А. Пилипенко [5], І. П. Дзьобко [5], О. В. Писарчук [5] та інші вчені. Однак, питання організації та методики проведення аналізу витрат потребують більш глибокого дослідження.

Метою дослідження є розгляд організаційних і методичних аспектів аналізу витрат підприємства.

Виклад основного матеріалу. Підприємство в процесі своєї діяльності несе різні за економічним змістом і цільовим призначенням витрати. Витрати є ключовим елементом управлінського обліку в цілому і основним чинником прибутковості підприємства.

Аналіз витрат необхідний для прийняття різних управлінських рішень: визначення рівня беззбитковості та запасу фінансової міцності; оцінки можливих фінансових результатів при зміні ціни продажу; складання бюджету виробничих витрат (собівартості) та визначення відхилень; вибору оптимальних замовлень; планування майбутніх напрямів діяльності; прийняття спеціальних управлінських рішень тощо.

Аналіз витрат — одна з ефективних функцій управління, що дозволяє вивчати дані про витрати з метою отримання інформації для внутрішнього планування та контролю господарських операцій, а також прийняття короткострокових і довгострокових управлінських рішень [4, с. 72]. Аналіз витрат передбачає порівняння фактичних витрат із запланованими, виявлення відхилень і прийняття оперативних заходів щодо їх усунення чи коригування планів.

Аналіз витрат має важливе значення. Він дозволяє виявити:

- резерви зниження витрат на виробництво і собівартості продукції, що випускається;
- об'єктивно оцінити виконання плану по собівартості і її зміну щодо минулих звітних періодів, а також дотримання чинного законодавства, догвірної і фінансової дисципліни;
- сприяти оптимальному рівню витрат підприємства;
- забезпечити керівництво підприємства необхідною аналітичною інформацією для прийняття раціональних управлінських рішень.

Характеристика цих завдань свідчить про велику значимість аналізу витрат для господарської діяльності підприємства.

До основних видів нормативно-правового забезпечення аналізу витрат підприємств, варто відносити: Закони України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про державну контрольно-ревізійну службу», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»; Укази Президента України; постанови і рішення Кабінету Міністрів України; накази, постанови, розпорядження, листи, роз'яснення міністерств та відомств; П(С)БО 9 «Запаси» (в частині списання запасів на витрати виробництва), 15 «Дохід», 16 «Витрати», 18 «Будівельні контракти», 30 «Біологічні активи»; 31 «Фінансові витрати», 33 «Витрати на розвідку запасів корисних копалин» (а для підприємств, що розмістили цінні папери на фондовому ринку і повинні публічно представляти свою річну фінансову звітність — М(С)ФЗ 2 «Запаси»; 9 «Витрати на дослідження і розробки», 11 «Будівельні контракти», 18 «Дохід», 23 «Витрати позики»); Кодекси України (Податковий, Бюджетний, Господарський, Цивільний, про адміністративні правопорушення, законів про працю тощо); методичні рекомендації з формування собівартості ... (за видами економічної діяльності: у промисловості, в сільськогосподарських підприємствах, будівельно-монтажних робіт, на транспорті, в торгівельній діяльності, житлово-комунального господарства, проектних робіт тощо); вказівки, інструкції, положення; плани рахунків бухгалтерського обліку (національний, галузеві, спрощений, робочі); наказ про облікову політику підприємства; графіки документообігу, графіки виконання обліково-звітних та контрольно-ревізійних робіт тощо.

Інформаційна база аналізу витрат діяльності підприємства формується на основі: нормативно-довідкових ресурсів, планово-статистичної та облікової інформації, даних спеціальних обстежень [3, с. 142].

Методологічне забезпечення аналізу витрат діяльності ґрунтується на діалектичному методі пізнання, який лежить в основі методології комплексного економічного аналізу діяльності підприємства [1, с. 56]. При такому підході витрати, а також чинники, що прямо чи опосередковано впливають на них, розглядаються у їх зв'язку, взаємозалежності та динаміці.

Проведення аналізу витрат передбачає такі етапи:

- постановка мети аналізу;
- вибір чинників, які впливають на об'єкт дослідження;
- класифікація і систематизація чинників з метою забезпечення можливостей системного підходу;
- визначення типу залежності між чинниками і результативним показником;
- побудова економіко-математичної факторної моделі;
- вибір методу факторного аналізу;

- розрахунок впливу чинників та оцінювання ролі кожного з них у зміні величини результативного показника;
- формулювання висновків за результатами проведених досліджень і надання рекомендацій щодо забезпечення ефективної діяльності підприємства в сучасних умовах ринкової економіки [5, с. 228].

Важливим етапом аналізу витрат діяльності підприємства є аналіз структури витрат та її зміни [2, с. 23]. Визначивши склад витрат, які враховують у собівартості виготовлення продукції, можна надати характеристику структури витрат. Структура витрат залежить від технологічно-організаційних особливостей підприємства, якості сировини, кваліфікації робітників, рівня оплати їх праці тощо. Оптимальна структура витрат сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства, тому так необхідно проводити аналіз динаміки показників ресурсоспоживання на основі структуризації витрат.

Ефективність аналізу значною мірою залежить від систематичності його проведення. Це забезпечить вивчення динаміки операційних витрат у цілому по підприємству та в розрізі їх окремих видів і статей, вивчення структурних змін у складі витрат та окремих статей, визначення суми абсолютної та відносної економії або перевитрат. З метою отримання оптимального результату від здійснення витрат необхідно враховувати не тільки їх величину, структуру та склад, а й вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, які можуть впливати на рівень витрат та зумовлювати невизначеність отримання економічного результату діяльності підприємства.

Серед найбільш вагомих чинників зовнішнього середовища можна зазначити: інфляційні процеси, податкове навантаження, недосконале законодавство, високі тарифи на енергоносії та комунальні платежі, політичні обставини, низька платоспроможність населення, високий рівень конкуренції тощо. Основними чинниками внутрішнього впливу на зміну витрат є обсяг і склад продукції, швидкості обігу продукції, стан й ефективність використання основних засобів та трудових ресурсів тощо. Таке угруповання допомагає визначити розмір економії (перевитрати) у цілому і за окремими видами витрат, а також враховувати позитивний й негативний вплив чинників внутрішнього й зовнішнього середовища на витрати діяльності підприємства.

Висновки. Систематичний аналіз витрат є елементом системи управління, засобом для виявлення невикористаних резервів і розробки програми оптимізації витрат, обґрунтування бізнес-планів, а також контролю за їх виконанням з орієнтацією на тактичну мету підприємства — підвищення прибутковості. Поєднання аналізу структури та динаміки витрат дозволяє комплексно підійти до їх дослідження та знайти слабкі та сильні сторони в управлінні витратами підприємства. Аналіз структури та динаміки витрат доцільно здійснювати за двома напрямками: за елементами та статтями витрат. Причому аналіз структури за елементами витрат може здійснюватися як по підприємству в цілому, так і за окремими центрами відповідальності та по окремих видах продукції. Крім того, потрібно враховувати чинники внутрішнього й зовнішнього середовища, які впливають на витрати підприємства.

Література

1. Гайдучок Т. С. Механізм управління операційними витратами лісогосподарських підприємств Поліського регіону України: облікове та аналітичне забезпечення / Т. С. Гайдучок, В. А. Мостепанюк // *The scientific method*. — 2017. — № 6 (6), Vol. 1. — Р. 55–63.
2. Догадаєва Т. М. Облік, аналіз і контроль витрат на виробництво й калькулювання собівартості продукції / Т. М. Догадаєва // *Економіка, фінанси, право*. — 2012. — № 8. — С. 22–24.
3. Лісовський І. В. Особливості формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами промислового підприємства / І. В. Лісовський, Є. М. Рудніченко // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. — 2014. — № 4 (66). — С. 140–145.
4. Мельник В. М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс: навч. посібник / В. М. Мельник. — К.: Кондор, 2003. — 128 с.
5. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління затратами підприємств та їх об'єднань [Текст]: монографія / А. А. Пилипенко, І. П. Дзьобко, О. В. Писарчук; за заг. ред. А. А. Пилипенка. — Х.: ХНЕУ, 2011. — 344 с.

Тарасова Ганна Олександрівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Тарасова Анна Александровна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Tarasova Hanna

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor of Accounting and Audit Department

Kyiv National University of Technologies and Design

Місячний Віктор Миколайович

магістрант кафедри обліку і аудиту

Київського національного університету технологій та дизайну

Месячный Виктор Николаевич

магистрант кафедры учета и аудита

Киевского национального университета технологий и дизайна

Misyachnyy Viktor

Master of the Department of Accounting and Audit of the

Kyiv National University of Technologies and Design

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4781

ОРГАНІЗАЦІЙНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА РАСЧЕТОВ ПО ВЫПЛАТАМ РАБОТНИКАМ

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ANALYSIS OF CALCULATIONS ON PAYMENTS TO EMPLOYEES

Анотація. Розкрито мету та завдання проведення аналізу розрахунків за виплатами працівниками підприємства. Визначено етапи проведення аналізу розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві. Розглянуто методику проведення аналізу оплати праці на кожному етапі його проведення.

Ключові слова: аналіз, аналітична робота, розрахунки з працівниками, заробітна плата, управлінські рішення.

Аннотация. Раскрыты цели и задачи проведения анализа расчетов по выплатам работниками предприятия. Определены этапы проведения анализа расчетов по выплатам работникам предприятия. Рассмотрена методика проведения анализа оплаты труда на каждом этапе его проведения.

Ключевые слова: анализ, аналитическая работа, расчеты с работниками, заработная плата, управленческие решения.

Summary. The purpose and tasks of the analysis of calculations for payments by employees of the enterprise are revealed. The stages of the analysis of payment calculations for employees at the enterprise are determined. The method of carrying out the analysis of labor remuneration at each stage of its conduct is considered.

Key words: analysis, analytical work, calculations with employees, salaries, management decisions.

Постановка проблеми. При організації розрахунків за виплатами працівникам, потрібно враховувати наступне: забезпечити періодичне підвищення заробітної плати при зниженні її витрат на одиницю продукції та мати гарантії регулярних виплат працівникам за рахунок результатів господарської діяльності. Для забезпечення зазначених вимог на підприємстві необхідно налагодити ефективну систему аналізу розрахунків за виплатами працівникам.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми, пов'язані з оплатою праці, її організацією та правовим забезпеченням знаходяться в полі зору вчених та науковців. Серед науковців, які досліджували зазначене питання, можна виділити таких, як О. М. Анісімову [1], О. С. Літвінова [4], І. М. Мягих [6], А. Г. Семенова [7], К. І. Складанну [7], О. О. Сукач [8]. Не дивлячись на велику кількість досліджень, актуальним залишається питання формування ефективної методики аналізу розрахунків за виплатами працівникам і виявлення головних компонент, за допомогою яких можна виділити чинники, що найбільшою мірою впливають на окремі економічні показники.

Метою дослідження є розгляд організаційних і методичних аспектів аналізу розрахунків за виплатами працівникам.

Виклад основного матеріалу. Кодекс законів про працю України зазначає, що регулювання трудових відносин всіх працівників мають сприяти зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя працівників, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [3]. Згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» виплати працівникам це витрати, які здійснює суб'єкт господарювання, якщо він споживає економічну вигоду, що виникає внаслідок послуги, наданої працівником в обмін на виплати працівникам [5]. Отже, ефективна система управління має забезпечити оптимальне співвідношення отриманих від працівника послуг та їх оплату, що можливо вирішити через налагодження на підприємстві ефективного аналізу розрахунків за виплатами працівникам.

Метою аналізу розрахунків за виплатами працівникам є визначення: обґрунтованості розрахунку і розподілу планового фонду оплати праці; ефективність використання фонду оплати праці; чинників, які призвели до відхилення фонду оплати праці від нормативу виплат, враховуючи виконання плану за обсягом реалізації та чисельність працівників; співвідношення темпів зростання продуктивності праці та середньої оплати праці і його вплив на собівартість послуг; впливу на фонд оплати праці відхилень від

лімітів чисельності працівників, перевищення посадових окладів, непродуктивних виплат; резерви зниження собівартості продукції внаслідок економії фонду оплати праці.

Основними завданнями аналізу розрахунків за виплатами працівникам підприємства є:

- об'єктивна оцінка формування фонду оплати праці через порівняння результатів з витратами;
- виявлення впливу відповідних чинників на показники, які аналізуються, вивчення причинних зв'язків;
- пошук наявних резервів підвищення ефективності роботи через відповідну систему стимулювання;
- узагальнення результатів аналізу для прийняття раціональних управлінських рішень.

Склад витрат на оплату праці формується із великої кількості елементів. Тому при загальному аналізі доцільно вивчати найбільш суттєві елементи, які складають основу фонду оплати праці. При тематичному аналізі коло елементів можна розширити.

Проведення аналізу розрахунків за виплатами працівникам процес досить трудомісткий, тому удосконалення його організації можливе шляхом застосування сучасних інформаційних систем [1, с. 252].

Етапи проведення економічного аналізу розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві схематично представлено на рис. 1.

На першому етапі здійснюється аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, визначається освітній рівень персоналу, рівень здоров'я та рівень забезпечення інформацією для виконання своїх професійних завдань.

Другим етапом є оцінка ефективності використання людських ресурсів. При проведенні аналізу виплат працівникам необхідно брати до уваги наступне:

- людський ресурс потребує реальних витрат на створення та розвиток (витрати на навчання, медичне обслуговування, створення умов для реалізації людських здібностей);
- продукт праці людини збільшує багатство країни на макрорівні і прибуток підприємства на мікрорівні;
- людський ресурс виступає таким, що збільшує вартість підприємства.

Третім етапом є аналіз витрат на оплату праці. Оцінка ефективності використання трудового потенціалу, збільшення продуктивності праці слід вивчати нерозривно з витратами на оплату праці. Зростання виробітку працівників передбачає підвищення їх заробітної плати. Однак кошти на оплату праці слід використовувати так, щоб темпи підвищення продуктивності праці випереджали темпи зростання її оплати. Оцінка структури оплати праці за категоріями працівників обумовлює визначення раціонального розподілу коштів між ними. Щодо аналізу відповідності між темпами зростання серед-

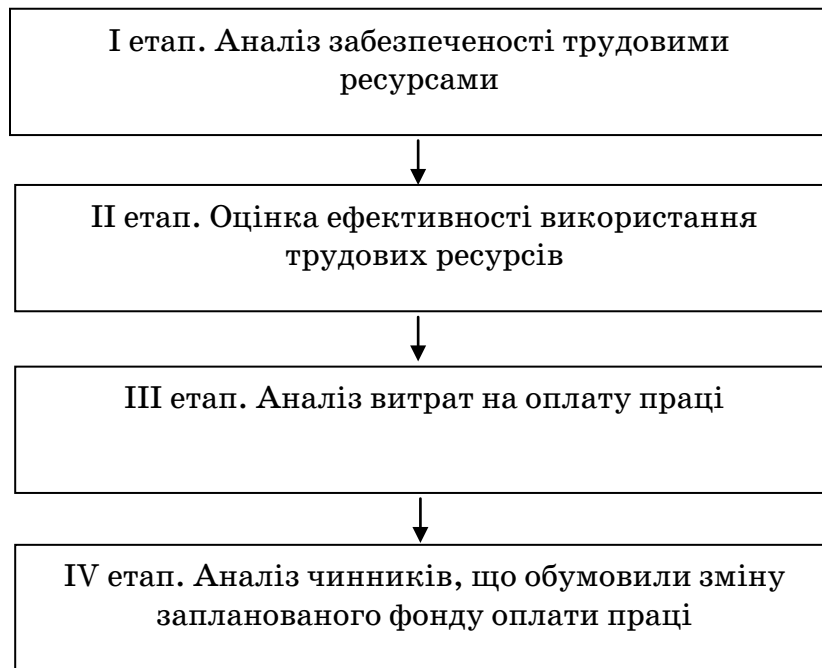

Рис. 1. Етапи проведення аналізу розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві

ньої заробітної плати та продуктивністю праці, то його можна вважати не менш важливим, оскільки володіючи такою аналітичною інформацією можна приймати рішення щодо розширення обсягів виробництва.

Крім абсолютного розміру фонду оплати праці, його розмір може бути охарактеризовано відносними показниками, а саме:

- питомою вагою фонду оплати праці в поточних витратах підприємства;
- питомою вагою фонду оплати праці в доході підприємства;
- рівнем витрат на оплату праці у% до товарообороту.

Аналіз значення та зміни перелічених показників порівняно з попередніми періодами дозволяє встановити важливість (пріоритетність) управління матеріальним стимулюванням персоналу стосовно інших завдань управління господарською діяльністю підприємства.

Окремо аналізується структура заробітної плати. Закон України «Про оплату праці» визначає структуру оплати праці у вигляді основної, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат [2]. Для аналізу структури оплати праці визначають обсяги та питому вагу у складі загального обсягу фонду оплати праці — основної та додаткової заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат; оцінюють зміни, що відбулися протягом аналізованого періоду, аналізують співвідношення між окремими напрямками стимулювання.

Проведення цієї роботи дозволяє визначити та оцінити доцільність орієнтації системи матеріаль-

ного стимулювання підприємства. Високий рівень та зростання питомої ваги основної заробітної плати свідчить про пріоритетність для підприємства таких принципів стимулювання, як гарантованість та стабільність оплати праці. Зростання рівня додаткової заробітної плати (відносно основної) є результатом підвищення уваги до зростання ефективності витрат на оплату праці, принципу стимулювання працівників за результати роботи [4].

Зростання розміру інших заохочувальних та компенсаційних виплат визначає орієнтування системи матеріального стимулювання на результати діяльності підприємства, перш за все, отримання прибутку та участь у ньому найманих працівників, посилення уваги до «не грошових» форм заохочення та закріплення персоналу. Метою мотивації є формування комплексу умов, що спонукають людину до дій, спрямованих на досягнення мети з максимальним ефектом. Комплексний механізм мотивації співробітників — складна система, що має дві складові: матеріальну (оплата праці) і нематеріальну (можливість просування кар'єрними сходами, безперервність навчання, стабільність, відповідність роботи здібностям, орієнтація на престиж і повагу в колективі, задоволення від добре виконаної цікавої роботи, заняття улюбленою справою, умови праці, престижність професії) [7].

Більш конкретні висновки дозволяє отримати аналіз форм стимулювання, які використовуються у межах кожного напрямку використання коштів. Так, аналіз складу основної заробітної плати дозволяє встановити обсяги застосування окремих систем оплати праці (відрядної, погодинної, контрактної тощо).

Аналіз складу додаткової заробітної плати дозволяє визначити активність підприємства у використанні окремих інструментів стимулювання продуктивності праці — преміювання, надбавок та доплат, одноразових заохочень тощо; визначити обсяги компенсаційних виплат, що застосовуються для компенсації працівникам особливих умов праці на цьому підприємстві; оцінити розміри та визначити можливі причини зростання інших виплат, що включаються до складу додаткової оплати праці [6, с. 210].

Аналіз складу інших заохочувальних та компенсаційних виплат дозволяє встановити, яку форму заохочення за рахунок прибутку вважати найбільш дієвою — виплату премій та інших грошових виплат, оплату акцій підприємства або участь у його викупі, надання соціальних та трудових пільг у негрошовій формі [8]. Крім цього, доцільно врахувати такі чинники, як склад персоналу підприємства, рівень основної та додаткової оплати праці, фінансове положення підприємства.

Четвертим етапом є аналіз факторів, що впливають на зміну обсягу виплат працівникам. Аналіз структури і динаміки фонду оплати праці необхідно доповнити визначенням та кількісною оцінкою основних факторів, що обумовили зміну його розміру.

Оцінка динаміки, складу і структури фонду оплати праці на підприємстві включає розрахунок абсолютних та відносних відхилень фактичної величини фонду оплати праці від запланованої, а також порівняння годинного, денного та фонду оплати праці за місяць. Це дає змогу виявити перевитрати фонду заробітної плати як в цілому по підприємству так і в розрізі окремих категорій працівників.

Висновки. Заробітна плата є не тільки джерелом, за рахунок якого забезпечується життєдіяльність працівників. Розмір заробітної плати є стимулом процесу виробництва, її зростання має впливати на підвищення продуктивності праці та прибутків підприємства. Якісний та своєчасний аналіз розрахунків за виплатами працівникам та методичні засади його удосконалення має важливе значення для визначення показників продуктивності праці та шляхів її підвищення. Питання аналізу виплат працівникам з позиції розміру нарахування та критеріїв стимулювання відіграють важливу роль для керівництва підприємства. Систематично проведений поетапний аналіз розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві сприятиме прийняттю зважених управлінських рішень щодо оптимізації рівня оплати праці на підприємстві.

Література

1. Анісімова О. М. Удосконалення організації оплати праці на підприємстві шляхом застосування сучасних інформаційних систем у корпоративному управлінні / О. М. Анісімова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр. Маріуполь, 2017. Вип. 1 (15). Т. 2. С. 250–257.
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Літвінов О. С. Аналіз взаємозв'язку структури витрат на оплату праці та ефективності праці на підприємствах кабельної промисловості / О. С. Літвінов, О. О. Сукач // Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: монографія / За заг. ред. В. І. Гринчуцького. — Тернопіль: Крок, 2014. — С. 456–466.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_011
6. Мягких І. М. Перспективні напрями мотивації як засобу підвищення ефективності праці в ринкових умовах України / І. М. Мягких // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 9 (123). — С. 208–216.
7. Складання К. І. Необхідність комплексної системи мотивації та стимулювання праці / А. Г. Семенов, К. І. Складання // Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва в Україні: економічний, правовий та управлінський аспекти: зб. матер. наук.-практ. круглого столу. — Запоріжжя: КПУ, 2016. — С. 42–45.
8. Сукач О. О. Удосконалення оцінювання ефективності праці на промислових підприємствах / О. О. Сукач // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 5 (167). — С. 405–412.

УДК 351.863:332.1

Тимчишин-Чемерис Юлія Василівна

кандидат економічних наук, докторант

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Тымчышын-Чемерыс Юлія Васильевна

кандидат экономических наук, докторант

ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины»

Tymchyshyn-Chemerys Juliya

PhD, Doctoral Student

Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4826

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

FEATURES OF ECONOMIC SECURITY OF THE REGION AS A COMPOSITION OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Анотація. У статті висвітлено поняття економічної безпеки регіону, розглянуто основні принципи, функції та складові економічної безпеки регіону.

Ключові слова: економічна безпека регіону, загрози, принципи, функції, національна економіка.

Аннотация. В статье освещены понятие экономической безопасности региона, рассмотрены основные принципы, функции и составляющие экономической безопасности региона.

Ключевые слова: экономическая безопасность региона, угрозы, принципы, функции, национальная экономика.

Summary. The article covers the concept of economic security of the region, considers the basic principles, functions and components of economic security of the region.

Key words: economic security of the region, threats, principles, functions, national economy.

Постановка проблеми. Проблема економічної безпеки впродовж багатьох років залишається для України надзвичайно важливою, передусім, з точки зору забезпечення стійкого та збалансованого розвитку країни в довгостроковій перспективі. Динамічна зміна умов функціонування сучасної економіки, здатність до забезпечення безпеки від дії внутрішніх і зовнішніх загроз визначає рівень конкурентоспроможності країни та динаміку соціально-економічного розвитку. Забезпечення економічних інтересів країни базується на стійкому розвитку регіонів, коли реалізація цілей і завдань у сфері регіональної політики відображає форму-

вання можливостей системних цілеспрямованих дій на загрози регіонального рівня. Але при цьому слід враховувати регіональні відмінності рівня економічної безпеки, що визначаються нерівномірністю соціального розвитку, особливостями розвитку економіки та розміщення продуктивних сил, ступенем динамізму інноваційних перетворень, якістю людського потенціалу, інвестиційним кліматом і багатьма іншими чинниками.

На даний час, глобальна нестабільність у виробничій, продовольчій, енергетичній, фінансовій та інших сферах, особливо остання фінансова криза, виявили низку системних недоліків, що обмежують

можливості стабільного соціально-економічного розвитку. Крім того, для України більш нагальними залишаються внутрішні виклики національної безпеки, зокрема неефективність державної влади та стримування її кадрового оновлення, викривлення демократичних процедур, неспроможність держави виконувати свої функції, особливо в сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, що сприяє зростанню недовіри до держави з боку суспільства. Використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки [5].

Стан економічної безпеки країни, безпосередньо, залежить від рівня розвитку його складових елементів, тобто, окремих регіонів. Тому чим розвиненіші та економічно успішніші регіони, тоді і країна матиме більш високий економічний рівень розвитку та економічної безпеки. Через нерівномірність розвитку регіонів України гостро постає питання захищеності та підвищення економічної безпеки регіону [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки регіону присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: О. Бондаревська, Б. Бринзей, Д. Буркальцева, Н. Вавдіюк, В. Геєць, М. Герасимов, З. Герасимчук, Г. Гутман, С. Глазьев, О. Головенко, Н. Гук, А. Гуменюк, О. Копилук, В. Криленко, М. Кизим, В. Кузьменко, М. Корнілов, Х. Маулл, О. Музичка, В. Мунтіян, Н. Найденов, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Л. Семкова, А. Сухоруков, А., С. Синиця, В. Ткаченко, Ю. Харазішвілі, В. Шуршин та інші.

Мета статті — висвітлити основні поняття, принципи, функції та складові економічної безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу. Економіка є основним видом діяльності суспільства, держави й особистості, то економічна безпека — найбільш важлива складова національної безпеки України. На сьогодні національній економічній безпеці загрожує невирішеність наступних проблем [5]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;
- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання в структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;
- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;
- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для

легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечно для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в цих галузях.

Вирішення означених проблем потребує проведення відповідних дієвих заходів на рівні регіонів як основних елементів забезпечення національної економічної безпеки країни. Регіон виступає структурною одиницею держави, а разом всі регіони країни складають саму країну. Тому від рівня економічного розвитку регіонів залежить в цілому економіка країни і наскільки є економічно безпечним кожний регіон, тим більше є можливостей у держави сформувавши успішну країну.

Економісти Криленко В., Найденов Н. вважають, що економічна безпека регіону — це здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення. Економічна безпека на регіональному рівні — це також спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища. Економічна безпека регіону — це діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко [5].

Під економічною безпекою регіону також розуміється система заходів з забезпечення його економічного простору від зовнішніх і внутрішніх загроз, ефективного функціонування складових регіональної економіки: інституційної інфраструктури (органів адміністративно-територіального управління і фінансово-кредитних інститутів); власне сфери виробництва (підприємств); об'єктів транспорту і зв'язку; науки й наукових установ; систем життєзабезпечення; соціальної сфери [4].

Визначається економічна безпека регіону і як сукупність умов, чинників, що забезпечують стабільність економічного стану галузей даної території, стійкість і розвиток виробництва й соціальної бази, підвищення рівня життя населення, а також здатність до протидії загрози виникнення залежності від зовнішніх чинників економічного розвитку.

Наголошується також, що економічна безпека регіону є складною поліструктурною категорією, що характеризує рівень захищеності від потенційних загроз, незалежність і здатність до саморозвитку всіх галузей господарського комплексу, соціальної сфери, а також його зв'язок з особливостями регіонального розвитку [4, с. 26].

Автори [6], визначають, що сутність економічної безпеки регіону — це спроможність регіональ-

ної влади забезпечити конкурентоспроможність, стабільність, стійкість, поступальність розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку країни, як відносно самостійної структури. В основі економічної безпеки регіону як категорії відображаються регіональні інтереси (забезпечення і підтримка гідного рівня життя населення, раціональне використання наявного економічного потенціалу, реалізація незалежної соціально-економічної політики регіону, збалансованість та інтегрованість у фінансову систему країни) і необхідність їхнього захисту від різноманітних внутрішніх (що виникають у межах регіону) і зовнішніх (з боку проведеної економічної політики держави, адміністрацій інших регіонів, іноземних держав) загроз при дотриманні балансу із загальнонаціональними інтересами.

В. Геєць, М. Кизим розглядають економічну безпеку регіону з двох позицій: як частину національної економіки для центральних загальнодержавних органів управління та як відносно самостійну систему для регіональних органів управління [2].

Економічною безпекою регіону як підсистеми національної економіки є сукупність його властивостей, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки й у забезпечення економічної безпеки країни загалом.

Економічна безпека регіону як самостійна економічна система забезпечує прогресивний розвиток регіону в умовах дестабілізуючого впливу різного виду загроз.

У результаті аналізу та систематизації наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека регіону» виділимо основні, такі як:

- 1) сукупність умов та факторів, які забезпечують стійкість та стабільність розвитку економіки регіону;
- 2) здатність регіональної економіки функціонувати в режимі самовідтворення;
- 3) певна економічна незалежність та інтеграція з економікою держави;
- 4) захищеність від впливу дестабілізуючих чинників [1].

Отже, в цьому дослідженні розглядаємо економічну безпеку регіону як стан захищеності економіки регіону від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз із метою забезпечення стійкого економічного зростання, фінансової самодостатності, суспільно-політичної стабільності та належного рівня життя населення.

В умовах сьогодення доцільно не лише розглядати поняття економічної безпеки регіону, а й дослідити найбільш впливові фактори, взаємозв'язок окремих складників системи економічної безпеки регіону.

Система економічної безпеки регіону — це комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів з метою узгодження різноманітних інтересів, що забезпечує стійкість, адаптивність, самоорганізацію і розвиток регіональної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування [9, с. 227].

До об'єктів економічної безпеки регіону належить економічна система регіону та її складники, такі як природні багатства, виробничі та невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, господарські структури, сім'я, окрема особа. На думку М. Корнілова, Г. Гутмана, об'єкт економічної безпеки може одночасно бути і суб'єктом її забезпечення [1].

Основними суб'єктами системи економічної безпеки регіону є держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові та митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), інші регіони, обласні та місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектору економіки, громадяни та їх об'єднання.

Забезпечення необхідного рівня економічної безпеки регіону має базуватися на принципах:

- комплексності — необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження (територіальні і галузеві, соціальні, технічні, екологічні та ін. складники);
- системності — врахування як внутрішніх взаємозв'язків, так і зовнішніх факторів із позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору більш високого рівня;
- об'єктивності — диференціація економічної безпеки на такі складники, які повинні реально визначати стан безпеки регіонів та держави загалом;
- обґрунтованості — формування такої структури економічної безпеки, яка б давала змогу відобразити рівень розвитку економіки, а також визначити її сильні і слабкі сторони;
- достатності — кількість виділених компонентів економічної безпеки повинна бути задовільною для визначення головних рис її гарантування;
- можливості управління — багатоваріантність методів впливу на функціонування кожного компоненту з боку центральних і регіональних структур управління;
- альтернативності — виявлення й обґрунтування декількох варіантів виходу з кризової ситуації;
- соціальної спрямованості — пріоритетності здійснення заходів, спрямованих на підвищення якості життя населення і соціальний прогрес [3].

Важливу роль у межах дослідження системи економічної безпеки регіону відіграє аналіз її функціональних особливостей, а саме [1, с. 55–56]:

1. Захисна функція — захист економічної системи від внутрішніх і зовнішніх небезпек, реалізація якого безпосередньо пов'язана з формуванням і використанням ресурсного потенціалу економіки регіону.

2. Регулятивна функція — нейтралізація ризиків і гарантування економічної безпеки відбуваються за допомогою механізмів, представлених різними підсистемами економічних відносин (механізмом державного регулювання економіки, безпосередньо ринковим, внутрішньогосподарським).

3. Превентивна функція — попередження виникнення критичних ситуацій в економічних процесах:

розроблення заходів соціально-економічного й організаційно-технічного характеру, спрямованих на нейтралізацію загроз і підвищення захисних функцій системи.

4. Інноваційна функція — здатність економічної безпеки до стимулювання пошуку нетрадиційних рішень у запобіганні можливих негативних наслідків, спричинених дією загроз у регіональній економіці.

5. Діагностична функція — розроблення відповідних концепцій, програм, практичної політики, правової й інституціональної інфраструктури повинне проходити обов'язкову діагностику через призму економічної безпеки.

6. Соціальна функція — здатність економіки задовольняти інтереси господарюючих суб'єктів і соціальних груп, усіх членів суспільства.

Комплексна реалізація наведених функцій забезпечить досягнення економічною безпекою регіону таких характеристик, як:

1. Стійкість до екзогенних та ендогенних загроз — здатність до протистояння дестабілізуючим чинникам внутрішнього та зовнішнього походження за допомогою необхідних інститутів безпеки, резервів, запасів, правових та організаційно-економічних механізмів захисту інтересів населення і господарюючих суб'єктів, у т.ч. від раптової дії непередбачуваних і важкопрогнозованих загроз.

2. Здатність регіональної економічної системи до самовідтворення та саморозвитку — можливість регіону забезпечувати відтворювальні процеси, задовольняти потреби населення, дотримуватися концепції сталого розвитку регіональної системи.

3. Відносна економічна самодостатність — самостійність регіону під час вибору стратегії використання ресурсів, розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, регіональної інфраструктури, використання нерухомості, розвитку освіти і науки.

4. Міцність зв'язків між елементами регіональної економіки є головним чинником формування системи партнерства між органами управління регіональною економікою та господарюючими суб'єктами на території регіону.

5. Здатність до використання конкурентних переваг шляхом формування та ефективного функціонування регіональної інноваційної системи, розвитку науки й освіти за сучасними напрямками науково-технічного прогресу.

6. Відповідність складників економічної безпеки регіону нормативному рівню — економічна безпека регіону має забезпечуватися комплексно за усіма її складниками.

7. Збалансованість міжрегіональних відносин — необхідність кооперування регіонів між собою, відкритість економіки регіону, реалізація прав регіонів на зовнішньоекономічні відносини [8, с. 218].

Традиційно, внутрішня структура економічної безпеки регіону як правило відображається через три найважливіші блоки:

1. Економічна незалежність, яка носить відносний характер через економіко-політичну залежність регіону від центру та взаємопов'язаність різних регіональних економік (в таких умовах економічна незалежність регіону свідчить про можливість контролю регіональної влади за регіональними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоспроможність та дозволяє на рівних умовах брати участь в міжрегіональній та міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках й обміні науково-технічними досягненнями).

2. Стабільність та стійкість регіональної економіки (що припускають захист власності всіх форм; створення надійних гарантій та сприятливих умов для підприємництва; стримування чинників, спроможних дестабілізувати ситуацію, таких як боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння, тощо).

3. Здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація та розширення виробництва, підвищення професійного рівня працівників тощо).

Таким чином, структура формування соціально-економічної безпеки регіонів повинна представляти собою комплекс економічних, екологічних, правових, геополітичних та інших умов, які покликані забезпечувати:

- 1) захист життєво важливих інтересів країни та її територій щодо ресурсного потенціалу;
- 2) передумови для збереження регіональних структур в умовах потенційної кризи та майбутнього розвитку;
- 3) конкурентоспроможність регіонів на внутрішніх та світових ринках і стійкість фінансового становища країни;
- 4) створення внутрішнього і зовнішнього захисту від дестабілізуючих впливів;
- 5) забезпечення умов для сталого та нормального відтворення суспільних соціально-економічних процесів [7, с. 65–66].

До цього часу в Україні відсутня визначена на законодавчому рівні структура економічної безпеки регіону. Виділяють на регіональному такі складові частини економічної безпеки, як мезоекономічна, виробнича, інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна.

Мезоекономічна безпека — це стан регіональної економіки, за якого досягається збалансованість мезоекономічних відтворювальних пропорцій.

Виробнича безпека — це стан виробничої сфери регіону, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності регіональної економіки.

Інвестиційно-інноваційна безпека — це рівень інвестування регіональної економіки, що забезпечує її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію, технологічне переозброєння, інноваційний розвиток, здатність до сприйняття нововведень, стійкість до технологічних загроз.

Фінансова безпека — це стан фінансової системи та бюджетних відносин, що забезпечує фінансову незалежність регіону, його самодостатність та стійкість із метою підтримання стабільного соціально-економічного розвитку.

Соціальна безпека — це стан регіональної економіки, який гарантує гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів.

Демографічна безпека — це збалансованість демографічних інтересів суспільства й особистості, що забезпечує режим відтворення населення, його кількісний і якісний склад.

Зовнішньоекономічна безпека — це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання регіональним економічним інтересам, формування збалансованих зовнішньоекономічних відносин, відсутність бар'єрів для їх реалізації.

Також вважають, що складовими економічної безпеки на регіональному рівні є:

- виробнича, яка характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують інтеграційні процеси, сформованістю системи відтворення з урахуванням спеціалізації регіону;
- фінансова, що характеризується стійкістю фінансової та регіональної бюджетної системи, здатністю забезпечити соціально-економічну стабільність і розвиток регіону;
- науково-технічна — динамікою впровадження результатів НТП у соціально-економічну сферу, рівнем модернізації виробництва, кваліфікацією та чисельністю персоналу, зайнятого в наукових дослідженнях і розробках;
- соціально-демографічна — рівнем соціальної диференціації суспільства, рівнем бідності, депопуляції населення, доступності освіти, культури, медичного обслуговування, житла, послуг зв'язку тощо;
- реструктуризація регіонального ринку праці — галузевою регіональною спеціалізацією, зміною потреби у фахівцях відповідної кваліфікації, рівнем безробіття, системою завдань і функцій, що реалізуються спеціалістами;
- громадська — у відсутності криміналізації суспільства, тіньової економіки, корупції тощо;
- продовольча — рівнем забезпеченості регіону продовольством, якістю продуктів харчування;
- екологічна — її порушення проявляються в перевищенні допустимих норм забруднення довкілля, у великих витратах на ліквідацію наслідків техногенних катастроф.

Запропонована структура економічної безпеки охоплює основні економічні процеси, які відбува-

ються в регіоні, є оптимальною за складовими елементами та дає можливість розрахувати показники, вихідні дані яких доступні в територіальному вимірі.

Результатом досягнення регіоном стану економічної безпеки є забезпечення дотримання регіональних інтересів, а саме:

- збалансованої та інтегрованої участі у фінансовій системі країни, обов'язковому захисті від внутрішніх і зовнішніх загроз за дотримання рівноваги із загальнонаціональними інтересами;
- проведення автономної соціально-економічної політики в регіоні;
- створення умов для забезпечення та підтримки належного рівня якості життя населення;
- формування апарату управління, який забезпечує максимальне використання і розвиток природно-ресурсного та економічного потенціалу.

На стан економічної безпеки регіону впливають багато факторів із різнополярним вектором дії, тобто вони перешкоджають або сприяють забезпеченню безпеки. Проте неправильне або несвоєчасне регулювання дії чинників безпеки може викликати зміну їх станів, внаслідок чого вони набувають дестабілізуючу властивість із високим ступенем невизначеності, що розглядається як загроза економічної безпеки. Отже, необхідність управління економічною безпекою обумовлена потребою недопущення переростання чинників у загрозу безпеки, запобігання кризовим ситуаціям, гарантія стабільного рівня об'єкту безпеки, мінімізації можливих економічних збитків. Забезпечення економічної безпеки повинно передбачати: класифікацію дестабілізуючих чинників безпеки і контроль над ними; ідентифікацію загрози внаслідок втрати контролю над чинником; розробка та виконання заходів щодо подолання загроз.

Висновки. В усьому різноманітті проблем національної економічної безпеки країни чітко визначається регіональний аспект. Тому система економічної безпеки регіону повинна бути орієнтована на забезпечення економічної незалежності, стабільності і стійкості, здатності до саморозвитку і прогресу. Її основними принципами мають стати комплексність і системність, гнучкість, порівнянність витрат щодо забезпечення безпеки та майбутніх збитків від загроз. Економічна безпека регіону розглядається як підсистема національної економіки та одночасно як відносно самостійна система для регіональних органів управління. На регіональному рівні виділено такі складові частини економічної безпеки, як мезоекономічна, виробнича, інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна, які охоплюють основні економічні процеси, що відбуваються в регіоні. Таким чином, досягнення економічної безпеки регіону забезпечує соціально-економічну та суспільно-політичну стабільність, належний рівень та якість життя населення, запобігає виникненню та протидіє впливу внутрішніх і зовнішніх загроз за оптимальних витрат ресурсів і раціонального їх використання.

УДК 338.23:336.74
JEL-класифікація: E620, L 86

Шапошник Олена Леонідівна

аспірант кафедри вищої математики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Шапошник Елена Леонидовна

аспірант кафедры высшей математики

Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана

Shaposhnyk Olena

Postgraduate Student of the

Department of Advanced Mathematics of the

Kyiv National Economics University named after Vadim Hetman

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

INFORMATION AND TECHNOLOGICAL SUPPORT FOR PROCESSES FOR THE FORMATION OF THE MONEY-CREDIT POLICY OF UKRAINE

Анотація. В статті показано важливість інформаційно-технічних засобів у забезпеченні ефективності банківської діяльності. Розглянуто системно-технологічне середовище, його структуру, функціональність у складній системі банківської діяльності. Виділено основні інформаційні системи Національного банку, найважливіша система електронних грошових переказів, а також її програмне забезпечення. Показано, що сучасні інформаційні системи управління не тільки покращать банківську діяльність, процеси управління банком, але й допоможуть приймати рішення в монетарній політиці. Що стосується існуючої організаційної структури банківських установ, то у статті розглядаються вітчизняні та зарубіжні програмні продукти, розрізняються її основні типи: функціональна організаційна структура; ринкова організаційна структура: організаційно-орієнтована структура клієнта.

Основними функціями банківської інформаційної системи, які виконують такі завдання автоматизації, є: усі внутрішні банківські операції; спілкування з філіями; взаємодія з клієнтами; аналітичний аналіз діяльності банку та вибір оптимальних рішень; роздрібні операції; міжбанківські розрахунки; діяльність банку на ринку цінних паперів; процеси оперативного отримання необхідної інформації.

Показано, що автоматизація банківських установ здійснюється двома шляхами: створення власних інформаційних систем шляхом закупівлі та реалізації готових БІС. Наведено переваги та недоліки цих методів.

Серед перерахованих переваг: відсутність необхідності великих фінансових вкладень, можливість безперервної ефективної модернізації системи, простота реалізації. Серед недоліків висвітлено: необхідність утримання великого штату розробників, несумісність різних підсистем, відставання від поточних тенденцій розвитку тощо.

Основним завданням, що стоїть перед службою інформаційного забезпечення в даному випадку, є вибір оптимального рішення та підтримка працездатності обраної системи. У статті запропоновано як альтернативний варіант змішані рішення, в яких деякі модулі банківської інформаційної системи розробляються комп'ютерним відділом банку, а деякі купуються у незалежних виробників.

Показано, що при проектуванні та виборі банківської інформаційної системи необхідно дотримуватися певних принципів, зокрема: системності, гнучкості, функціональності, масштабу, надійності, стабільності та безпеки.

Доведено, що для забезпечення стабільності та зміцнення фінансового становища комерційних банків Національний банк повинен докласти значних зусиль для підвищення ролі інформаційних систем комерційних банків. В організаційному аспекті інформаційна система є невід'ємною частиною системи управління банком, а її структура, склад її функцій і завдань безпосередньо залежать від виду організаційної структури, обраної банком.

Ключові слова: банк, Національний банк, монетарна політика, система електронних платежів, інформаційні системи, автоматизована банківська система.

Аннотация. В статье показано важность информационно-технических средств в обеспечении эффективности банковской деятельности. Рассмотрены системно-технологическая среда, его структуру, функциональность в сложной системе банковской деятельности. Выделены основные информационные системы Национального банка, важнейшая система электронных денежных переводов, а также ее программное обеспечение. Показано, что современные информационные системы управления не только улучшат банковскую деятельность, процессы управления банком, но и помогут принимать решения в монетарной политике. Что касается существующей организационной структуры банковских учреждений, то в статье рассматриваются отечественные и зарубежные программные продукты, различаются ее основные типы: функциональная организационная структура; рыночная организационная структура: организационно-ориентированная структура клиента.

Основными функциями банковской информационной системы, выполняющими такие задачи автоматизации, являются: все внутриванковские операции; общение с филиалами; взаимодействие с клиентами; аналитический анализ деятельности банка и выбор оптимальных решений; розничные операции; межбанковские расчеты; деятельность банка на рынке ценных бумаг; процессы оперативного получения необходимой информации.

Показано, что автоматизация банковских учреждений осуществляется двумя путями: создание собственных информационных систем путем закупки и реализации готовых БИС. Приведены преимущества и недостатки этих методов.

Среди перечисленных преимуществ: отсутствие необходимости больших финансовых вложений, возможность непрерывной эффективной модернизации системы, простота реализации. Среди недостатков освещены: необходимость содержания большого штата разработчиков, несовместимость различных подсистем, отставание от текущих тенденций развития и тому подобное.

Основной задачей, стоящей перед службой информационного обеспечения в данном случае, является выбор оптимального решения и поддержка работоспособности выбранной системы. В статье предложен как альтернативный вариант смешанные решения, в которых некоторые модули банковской информационной системы разрабатываются компьютерным отделом банка, а некоторые покупаются у независимых производителей.

Показано, что при проектировании и выборе банковской информационной системы необходимо придерживаться определенных принципов, в частности: системности, гибкости, функциональности, масштаба, надежности, стабильности и безопасности.

Доказано, что для обеспечения стабильности и укрепления финансового состояния коммерческих банков Национальный банк должен приложить значительные усилия для повышения роли информационных систем коммерческих банков. В организационном аспекте информационная система является неотъемлемой частью системы управления банком, а ее структура, состав его функций и задач напрямую зависят от вида организационной структуры, выбранной банком.

Ключевые слова: банк, Национальный банк, монетарная политика, система электронных платежей, информационные системы, автоматизированная банковская система.

Summary. The article shows the importance of information and technical means in ensuring the efficiency of banking activities. The system-technological environment, its structure, functionality in a complex system of banking activity is considered. The main information systems of the National Bank are highlighted, the most important system of electronic money transfers, as well as its software. It is shown, that modern information management systems will not only improve banking activity, bank management processes, but also help to make decisions in monetary policy. As to the current organizational structure of banking institutions, the article deals with domestic and foreign software products, as well as its main types are distinguished: functional organizational structure; market-oriented organizational structure: client-oriented organizational structure.

The main functions of the banking information system, which perform the following automation tasks are: all intrabank operations; communication with affiliates; interaction with customers; analytical analysis of the bank's activities and the choice of optimal solutions; retail operations; interbank settlements; the bank's operations on the securities market; processes of operational receipt of the necessary information.

It is shown that automation of banking institutions is carried out in two ways: creation of own information systems by purchasing and implementing a ready-made LSI. The advantages and disadvantages of these methods are presented.

Among the advantages highlighted: the lack of a need for large financial investments, the possibility of continuous effective modernization of the system, the ease of implementation. Among the shortcomings highlighted: the need to maintain a large staff of developers, incompatibility of different subsystems, lagging behind the current development trends, etc.

It is shown that the main task that faces the information support service in this case is the choice of optimal solution and maintenance of the workability of the selected system. The article suggests, as an alternative variant, mixed solutions, in which some of the modules of the banking information system are developed by the computer department of the bank, and some are purchased from independent producers.

It is shown that when designing and choosing a banking information system it is necessary to adhere to certain principles, in particular: systemic, flexibility, functionality, scale, reliability, stability and security.

It has been proved that in order to ensure stability and strengthen the financial position of commercial banks, the National Bank should make significant efforts to increase the role of information systems of commercial banks. In the organizational

aspect, the information system is an integral part of the banking management system, and its structure, the composition of its functions and tasks are directly dependent on the type of organizational structure chosen by the bank.

Key words: bank, National Bank, monetary policy, electronic payment system, information systems, automated banking system.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, в умовах інформаційного суспільства, перспективи вітчизняної грошово-кредитної політики залежать від впровадження інформаційних технологій і систем, розробки та апробації нових методик організації фінансового процесу, сучасних методів прийняття управлінських рішень, нових підходів до управління секторів даної політики. Програмне забезпечення повинно надати банківській діяльності можливість підтримання та виконання таких функцій, як розвиваючої, інформаційної, забезпечення безпеки, фінансової, оновлюючої, модернізуючої тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Автоматизована банківська система (АБС) — це ціле системно-технічне середовище, яке включає системну складову програмного забезпечення і апаратні засоби. Системна складова — це програмне, математичне, інформаційне, функціональне та технологічне забезпечення [7]. Сукупність компонентів АБС взаємопов'язані між собою, і досить важко точно визначити чітку межу між ними.

Використання інформаційних систем і технологій у центрах грошово-кредитної політики, зокрема в Центральному банку та установах, що йому підпорядковуються, можна розглядати з точки зору таких аспектів [1]:

- основу інноваційної системи управління ЦБ (комерційних банків);
- засіб створення адекватних умов для розвитку монетарної політики країни;
- надійної системи збору і аналізу економічних і фінансових даних.

Інформаційні системи Національного банку — комплекси програмно-апаратних засобів, що призначені для автоматизації діяльності банківської системи України та технічної й технологічної підтримки діяльності Засвідчувального центру Національного банку і акредитованого Центру сертифікації ключів Національного банку Національного банку. Існують такі інформаційні системи Національного банку [2]:

- 1) електронної пошти Національного банку (далі — система ЕП);
- 2) електронних платежів Національного банку (далі — СЕП);
- 3) автоматизації інструментів монетарної політики (далі — САІМП);
- 4) автоматизації оброблення статистичної та звітної інформації (далі — система Статзвітність);
- 5) автоматизації готівкового обігу (далі — система САГО);
- 6) автоматизації банківських операцій Національного банку (далі — САВО);

- 7) Центрального маршрутизатора та розрахунково-клірингового центру Національної платіжної системи «Український платіжний простір».

Однією з головних банківських інформаційних систем, яка визнана системно важливою платіжною системою в Україні, є система електронних переказів. Основна важливість СЕП визначена тим, що майже всі міжбанківські перекази у національній валюті в межах України, проводяться за її допомогою. Система електронних платежів Національного банку — державна банківська платіжна система, що організовує та здійснює проведення міжбанківського переказу через рахунки, відкриті в Національному банку України [4]. Сукупність програмно-технічних комплексів СЕП складається із — автоматизованих робочих місць (АРМ), що містять три рівні структури СЕП:

- центральна розрахункова палата (ЦРП) (АРМ-1, АРМ ІПС);
- регіональна розрахункова палата (РРП) (АРМ-2);
- банківська установа-учасник СЕП (АРМ-НБУ або АРМ-3).

Інформаційно-пошукова система НБУ (ІПС) — складова частина СЕП, що призначена для надання користувачам довідкової інформації про платежі, що виконані засобами СЕП. В ролі учасників СЕП виступає територіальне управління НБУ та комерційні банки (філії), які мають технічні рахунки в розрахунковій палаті (РП) або Центральній розрахунковій палаті (ЦРП).

Національний банк направляє всю свою політику на забезпечення умов для незалежного функціонування банківської системи, для підтримання стабільності національної валюти.

Відповідно до заходів щодо зміцнення фінансового стану комерційних банків діяльність Національного банку спрямовується на підвищення ролі інформаційних систем комерційних банків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Довести значення інформаційно-технічних засобів у забезпеченні ефективності банківської діяльності. Розглянути системно-технологічне середовище, його структуру, функціональність в складній системі банківської діяльності. Показати, що сучасні інформаційні системи управління дозволять не тільки удосконалити банківську діяльність, процеси управління банком, а і надати допомогу по прийняттю рішень в грошово-кредитній політиці.

Виклад основного матеріалу. Банківська інформаційна система (БІС) — це внутрішньобанківська система введення, опрацювання, зберігання та передачі даних для забезпечення виконання основних

управлінських функцій банківської установи [5]. В організаційному аспекті вона є складовою частиною системи банківського менеджменту, а її структура, склад її функцій та завдання прямо залежать від обраного банком типу організаційної структури. Сучасна організаційна структура банківських установ має такі типи:

1. Функціональна організаційна структура.
2. Ринково-орієнтована організаційна структура.
3. Клієнто-орієнтована організаційна структура.

Досить складно зустріти та скласти в чистому вигляді одну із структур, але на сьогодні досить популярною та найбільш поширеною є клієнто-орієнтована.

Структурно даний тип містить три організаційних рівнів:

- фронт-офіс (Front Office);
- бек-офіс (Back Office);
- мідл-офіс (Middle Office), який має й іншу назву — Pay Office.

Щодо призначення складових програмного забезпечення маємо наступне:

- Front Office — призначено для співробітників банку, які працюють з клієнтами; дозволяє отримувати інформацію за рахунком;
- Back Office — призначено для співробітників банку, що виконують обробку інформації; дозволяє створювати, змінювати і закривати рахунки, налагоджувати платіжні операції, керувати планом рахунків;
- Pay Office — призначено для управління потоком документів, що направляються через СЕП НБУ.

Основою функціонального аспекту будь-якої БІС є система щоденних внутрішньобанківських операцій, ведення бухгалтерії та складання підсумкових звітів (операційний день банку (ОДБ)).

Типова банківська інформаційна система має наступну структуру:

1. Базова операційна банківська система: операційний день банку — введення і проведення всіх банківських операцій з урахуванням взаємодії підрозділів банку, відділень і філій між собою та із СЕП, а також контроль операцій і стану рахунків, ведення архівів, підготовку звітності; роль розрахункової палати для філій, що працюють за всіма доступними моделями.

2. Кредитно-фінансова підсистема — підготовка, ведення, контроль кредитних, депозитних, акціонерних тощо договорів, функція ощадкаси.

3. Управлінська підсистема — одержання фінансово-економічної аналітичної інформації про стан і показники діяльності банку, у тому числі конструювання і розрахунок нових специфічних показників діяльності.

4. Підсистема взаємодії з клієнтами — може бути кілька різних альтернативних систем: система «клієнт-банк» (як Off-Line, так і On-Line), термінали самообслуговування, автоматизоване розсилання

виписок та іншої інформації електронною поштою тощо.

5. Додаткові підсистеми (кадровий облік, розрахунок зарплати, аналітичний облік, канцелярія, поштово-комунікаційна система, забезпечення роботи касового вузла, обмінного пункту, відділу коррахунків, цінних паперів).

6. Адміністративна підсистема [7].

Автоматизація банківських установ здійснюється двома способами: створення власних інформаційних систем; шляхом впровадження готової БІС.

Необхідно зазначити, що кожен спосіб має свої як переваги так і недоліки. Серед переваг першого підходу можна виділити: не потребує значних фінансових витрат на придбання БІС, велика адаптованість БІС до умов експлуатації, забезпечення безперервного оновлення постійної ефективної модернізації системи. Серед недоліків такого способу — необхідність в утриманні великого штату фахівців, які є розробниками, невідповідність різних підсистем, швидка застарілість та відставання від інноваційного розвитку тощо. Щодо другого способу, то перевагами можна назвати простоту впровадження, оскільки на всіх ринках ПЗ, як і вітчизняному, так і закордонному, наявна чимала кількість готових БІС. Отже, перед службою забезпечення впровадження і роботи БІС, постає єдина проблема — вони мають обрати таку систему, яка буде найбільш оптимальною та працездатною.

Можна запропонувати, як хороший альтернативний варіант до названих підходів — це прийняття змішаних рішень, що являє собою поєднання частини модулів БІС, що розробляються комп'ютерним відділом банку, а частина закуповується у незалежних виробників.

В сучасних умовах більша частина українських банків при рішенні автоматизації віддають перевагу вітчизняним розробникам програмних продуктів. Серед них найбільш відомими й поширеними є Б2 — система автоматизації та оптимізації діяльності банків, яка об'єднує більше 100 модулів, які консолідовані в єдину систему, є повноцінним інструментом ведення банківського бізнесу й призначена для автоматизації широкого спектру бізнес-процесів і фінансових інструментів банку.

Серед українських банків зустрічаються такі, які використовують зарубіжні системи, але їх досить мала кількість. В більшості випадків це «іноземні банки» — банки, які повністю або частково належать іноземному капіталу.

Наприклад, компанія CS, яка співпрацює з банками українськими банками, пропонує комплекс систем для автоматизації банківської діяльності, призначений для виконання банківських операцій з урахуванням вимог Національного банку України, інших державних органів до бухгалтерської, статистичної, податкової й фінансової звітності, рішення комплексних завдань по керуванню банківською

діяльністю, консолідованих у єдину інформаційну систему. Ця компанія для автоматизації страхової діяльності пропонує наступні продукти: Б2 — автоматизована банківська система, яку використовує НБУ; Enigma — внутрішньобанківська платіжна система; iFOBS — інтерактивна система обслуговування клієнтів банку; Credit::eCSpert — система автоматизації процесу кредитування; Scoring::eCSpert — система оцінки кредитоспроможності позичальника; SFinCS — система фінансового моніторингу банку; Sapfire — система автоматизації платежів банку тощо [8].

Слід прийняти до уваги, що при проектуванні і виборі БІС необхідно дотримуватись певних принципів, зокрема: системності, гнучкості, функціональності, масштабності, надійності, стійкості та захищеності. Сучасні автоматизовані банківські системи працюють з великою кількістю валют, різноманітних планів рахунків, ведуть повний аналіз і збір інформації про бази своїх філій. АБС повинна бути побудована за модульним системним принципом, щоб мати можливість в майбутньому нарощувати систему зв'язку з розширенням спектру банківських послуг.

Кожна підсистема здійснює введення і корекцію даних за договорами та зобов'язаннями, інформації довідкового характеру; отримання статистичної звітності по проведених операціях в розширеному користувачем вигляді; реалізацію зв'язку з підсистемою операційного обліку; прогнозування ефективності банківських операцій тощо [3].

Орієнтація усіх підсистем спрямована на роботу з клієнтами, тобто їх обслуговування, вона має передбачати можливість прогнозувати динаміку всіх майбутніх надходжень, складати план надходжень

і виплат, виплат відсотків від клієнта, формування запиту в операційний зал; встановлювати правила змін процентних ставок, виду і грошового еквіваленту забезпечення, надавати формати і ключі обслуговування «віддаленого» клієнта.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Викладене вище показує значення інформаційних системно-технічних засобів у забезпеченні ефективності банківської діяльності на сьогоднішній час. Розглянуто та описано системно-технологічне середовище, його структура, функціональність в складній системі банківської діяльності. Сучасні інформаційні системи управління дозволяють не тільки удосконалити банківську діяльність, а й процеси управління банком, надають допомогу по прийняттю рішень в грошово-кредитній політиці.

У сучасних інноваційних умовах для підтримання та забезпечення конкурентоспроможності банківської діяльності, необхідно здійснювати удосконалення основних засобів автоматизації окремих операцій. Банківська політика має бути спрямована на впровадженні комплексної багатофункціональної автоматизованої системи, яка б здійснювала підтримку надання оперативної інформації на валютному ринку, ринку міжбанківських кредитів, фондовому ринку та ін.

До того ж слід мати на увазі, що перехід до сучасних інформаційних систем і технологій може призвести до отримання більших ризиків в фінансово-банківському секторі. Саме тому для цього першочерговим завданням має бути розробка стратегій та планів заходів по боротьбі із кіберзлочинністю в фінансово-банківському секторі.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 № 212, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2019, підстава — 2277-VIII, 2621-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0857-04>
3. Ахватава І. Інформаційні системи банку // Банківські технології. — 2009. — № 1. — С. 16–17.
4. Дистанційне банківське обслуговування / Профіль компанії «Банк із софт системс» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bss.bssys.com/>
5. Дубчак Л. В. Інформаційні системи і технології в банківській діяльності: навч. посіб. / Л. В. Дубчак, Л. А. Ключко, В. Ю. Свириденко. — Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2016. — 248 с.
6. Інноваційні механізми стратегії фінансового управління / за ред. Т. І. Єфименко; ДННУ «Акад. фін. упр.». — К., 2012. — 1302 с.
7. Інформаційні системи і технології в банках: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Страхарчук А. Я., Страхарчук В. П. — К., 2010. — 515 с.
8. Офіційний сайт Компанії CS [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://csltd.com.ua/>

References

1. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivs'ku diyal'nist'» vid 7.12.2000 № 212, chynnyy, potochna redaktsiya — Redaktsiya vid 01.01.2019, pidstava — 2277-VIII, 2621-VIII [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Polozhennya pro zabezpechennya bezperervnoho funktsionuvannya informatsiynikh system Natsional'noho banku Ukrainy ta bankiv Ukrainy [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0857-04>
3. Akhvatova I. Informatsiyni systemy banku // Bankivs'ki tekhnolohiyi. — 2009. — № 1. — S. 16–17.
4. Dystantsiyne bankivs'ke obsluhovuvannya / Profil' kompaniyi «Bank iz soft systems» [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://bss.bssys.com/>
5. Dubchak L. V. Informatsiyni systemy i tekhnolohiyi v bankivs'kiy diyal'nosti: navch. posib. / L. V. Dubchak, L. A. Klyusko, V. YU. Svyrydenko. — Irpin': Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy, 2016. — 248 s.
6. Innovatsiyni mekhanizmy stratehiyi finansovoho upravlinnya / za red. T. I. Yefymenko; DNNU «Akad. fin. upr.». — K., 2012. — 1302 s.
7. Informatsiyni systemy i tekhnolohiyi v bankakh: Navch. posib. Rekomendovano MON / Strakharchuk A. YA., Strakharchuk V. P. — K., 2010. — 515 s.
8. Ofitsiyyny sayt Kompaniyi CS [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://csltd.com.ua/>

Щеглюк Світлана Дмитрівна

*кандидат економічних наук, докторант,
старший науковий співробітник*

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Щеглюк Светлана Дмитриевна

*кандидат экономических наук, докторант,
старший научный сотрудник*

ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины»

Shchehluk Svitlana

PhD, Doctoral Student, Senior Researcher

Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-4-4825

АКТИВІЗАЦІЯ УМОВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АКТИВИЗАЦИЯ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

ACTIVATION OF TERMS OF DEVELOPMENT OF TOURISM TO ACHIEVE THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

Анотація. У статті розкрито значення активізації умов для розвитку сталого туризму у контексті досягнення Цілей сталого розвитку. Здійснено оцінку забезпеченості регіонів України зайнятими у сфері туризму та обґрунтовано заходи щодо підвищення чисельності зайнятих у відповідності до стратегічних цілей національному та регіональному рівнях. Зроблено висновок про важливість залучення потенційних резервів для нарощення чисельності зайнятих у туризмі, зокрема через удосконалення статистичного супроводу, покращення державного регулювання туристичною діяльністю.

Ключові слова: сталий розвиток, сталий туризм, цілі сталого розвитку, зайнятість у туризмі.

Аннотация. В статье раскрыто значение активизации условий для развития устойчивого туризма в контексте достижения Целей устойчивого развития. Осуществлена оценка обеспеченности регионов Украины занятыми в сфере туризма и обоснованы мероприятия по повышению численности занятых в соответствии со стратегическими целями национальном и региональном уровнях. Сделан вывод о важности привлечения потенциальных резервов для наращивания численности занятых в туризме, в частности путем усовершенствования статистического сопровождения, улучшение государственного регулирования туристической деятельностью.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивый туризм, цели устойчивого развития, занятость в туризме.

Summary. The article reveals the importance of activating the conditions for the development of sustainable tourism in the context of achieving the goals of sustainable development. The estimation of the provision of the regions of Ukraine in the field of tourism has been made and the measures for increasing the number of employed in accordance with the strategic goals at the national and regional levels have been substantiated. The conclusion is drawn on the importance of attracting potential reserves for increasing the number of people employed in tourism, in particular through the improvement of statistical support, improvement of state regulation of tourism activities.

Key words: sustainable development, sustainable tourism, goals of sustainable development, employment in tourism.

Постановка проблеми. Адаптація й імплементація Україною глобальних Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), затверджених на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р., полягала у розробці відповідних завдань для їх досягнення та ключових індикаторів виміру. Туризм розглядається як потужний сектор реалізації підприємницького потенціалу населення особливо у контексті формування креативної економіки, адже залучення туристів до відвідин культурних об'єктів історичної спадщини, концертних, медійних, спортивних заходів є перспективним напрямом розвитку цієї сфери, сприяє покращенню іміджу туристичних територій та диверсифікації туристичних потоків. Більшість областей та міст України мають необхідні природні та культурні передумови для розвитку внутрішнього та в'їзного іноземного туризму. Однак реалізація туристичних ресурсів в сучасних умовах повинна відповідати пріоритетам сталого розвитку, що передбачає зміну їх експлуатації, трансформацію й розробку нових туристичних товарів та послуг. Адже відомо, що туристично-атракційні території мають досить обмежений життєвий цикл без належних заходів раціонального використання туристичних ресурсів та підвищення якості надання туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана проблематика широко висвітлена у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, питання сталого туризму в контексті рекреаційно-туристичного природокористування розкрито у працях Г. Ш. Уварової [1], основи туристичного бізнесу в умовах сталого розвитку обґрунтовані у працях Т. І. Ткаченко [2], позитивний вплив сталого туризму описано у роботі Ю. Б. Миронова та І. І. Тучковської [3], стратегічні аспекти розвитку сталого туризму описано у дослідженні О. В. Шершньової [4] та ін.

Формулювання цілей статті. Водночас, недостатня увага приділена питанням формування умов та їх оцінки для сталого розвитку туризму як складової частини Порядку денного сталого розвитку.

Опис основного матеріалу дослідження. Відомо, що принципи сталості (збалансованості та гармонійності) лежать в основі туристичної діяльності, однак не всюди однаково їх дотримуються, надаючи перевагу швидкому фінансовому збагаченню, що може призвести у майбутньому до деградації туристичних територій.

Зазначимо, що ООН проголосила 2017 рік міжнародним роком сталого розвитку туризму [5]. За сприяння ВТО минулий рік був спрямований на підвищення обізнаності урядів, компаній і туристів про роль, яку вони відіграють у перетворенні туризму на каталізатор позитивних змін у туристичних дестинаціях. Вітчизняний Уряд підтримав таку ініціативу і проголосив 2017 р. роком сталого туризму в Україні. Передбачалося, що протягом 2017 р. буде доповнена існуюча програма діяльності у цій сфері, будуть розроблені механізми стимулювання українського туристичного бізнесу [6].

Адже завдяки багатоплановому характеру туризм є потужним тригером у впровадженні й просуванні сталого розвитку міських й сільських територій. Причому для впровадження в життя стратегічних завдань сталого розвитку туризму суттєвої модернізації потребують механізми забезпечення соціоекологоекономічної безпеки як держави, так і регіонів. Такі механізми повинні базуватися на імперативах сталого розвитку та принципах функціонування «зеленої економіки». Туризм належить до провідної економічної сфери, яка тісно інтегрує безліч видів економічної діяльності (від транспорту — до ІТ-сектору та освіти), а відтак сприяє економічному зростанню місцевих громад, продуктивній зайнятості населення та формує стійку громадянську позицію щодо ощадливого використання туристично-рекреаційних ресурсів [7, с. 168].

Такими базовими імперативами сталого розвитку туризму нами визнано людиноцентричність, інноваційність, економічність у використанні ресурсів, реалізація стратегії коопетиції (кооперації заради успішної конкуренції), толерантності й відкритості [7, с. 169].

Очікується, що в майбутньому не буде туристичного сектора який не буде ґрунтуватися на принципах сталості: охорона довкілля, збереження культури і поваги до місцевих громад тощо. Туризм сприяє створенню гідних робочих місць з урахуванням гендерної збалансованості і стимулювання економічного розвитку за участю місцевих громад. У такому контексті важливо розвивати умови для забезпечення сталості розвитку туризму. Розглянемо як реалізується в Україні така передумова як зайнятість у сфері туризму.

Національна ціль сталого розвитку № 11 сформульована як сталий розвиток міст і громад. Серед завдань для її досягнення є забезпечення розробки та реалізації стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництва місцевої продукції [8, с. 85]. Релевантним індикатором обрано кількість робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності України). Такий індикатор зумовлений даними ВТО: в країні зі зростаючою або розвинутою економікою існує тенденція до зростання зайнятості в туристичній сфері. Тож, до 2030 року в Україні передбачено зростання цього показника до 150 тис. осіб. Зазначимо, що у глобальних ЦСР сталий розвиток туризму міститься ще у Цілі № 8, зміст якої полягає у розробці та впровадженні сталого розвитку туризму з метою створення нових робочих місць, підтримки міської культури та продукції [8, с. 127].

Та попри державну підтримку, ситуація із зайнятістю в туризмі характеризується скороченням кількості працюючих у готельному та туристичному господарствах. Окрім того, характерна регіональна диференціація зайнятості у туризмі тісно корелює із реалізованим туристичним потенціалом.

Результати розрахунків показали, що у 2016 р. в Україні у сфері туризму було зайнято 81,2 тисяч осіб, що більше, ніж у 2015 р. на 1,2 тисяч осіб, але у порівнянні з 2011 р. — менше на 62,3 тисяч осіб. Таке суттєве скорочення важко пояснити лише кризою у розвитку туризму, а також із зміною обліку зайнятих за КВЕД:2005 (дані за 2011 р.) та КВЕД: 2010 (дані за 2015–2016 рр.), анексією Криму і частини Луганської та Донецької областей та загальним скороченням чисельності зайнятості внаслідок скорочення населення та трудової еміграції. Тенденція скорочення кількості зайнятих у туризмі притаманна практично всім регіонам, окрім Полтавської області, тут приріст чисельності зайнятих становив за період 2011–2016 рр. майже удвічі. Серед регіонів з найбільшою питомою вагою зайнятих у туризмі виділяються м. Київ — 15,64%, Львівська — 12,32%, Одеська — 10,22%, Полтавська — 7,76%, Дніпропетровська — 5,91%, Запорізька — 5,42% (табл. 1).

Зазначимо, що в середньому у всіх регіонах України спостерігається скорочення частки зайнятих у туризмі, лише для Полтавської області зафіксовано двократне зростання з 3,6% у 2011 р. до 6,3% у 2016 р. Таке збільшення зайнятості у сфері туризму пояснюється як недостатньо реалізованим потенціалом туристично-рекреаційних ресурсів у минулому, так і збільшення попиту на туристичні послуги у даному регіоні. За даними Управління культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації, регіон багатий на історичні (Полтавська битва), літературні (місця діяльності Г. Сковороди, І. Котляревського, М. Гоголя), сакральні (храми та монастирі пам'ятки, бальнеологічні ресурси (Миргородське та Пселське родовища) та місця творчості народних умільців (Опішня, Сорочинський ярмарок), розвивається зелений туризм [9].

Результати дослідження показали, що цільове значення індикатора за 2015р. — 88 тис. осіб не

Таблиця 1

Регіональний розподіл зайнятих у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності), тис. осіб

	2011	2015	2016	Частка регіону в загальноукраїнському показнику, % у 2016 р.
Україна	143,5	80	81,2	100
Вінницька	4,3	3,8	3,50	4,31
Волинська	1,6	1,4	1,30	1,60
Дніпропетровська	5,5	4,8	4,80	5,91
Донецька ¹	8,6	2,3	2,30	2,83
Житомирська	1,4	1,2	1,20	1,48
Закарпатська	4,6	4,1	3,90	4,80
Запорізька	5,4	4,1	4,40	5,42
Івано-Франківська	3,3	3,3	3,40	4,19
Київська	3,2	3,1	3,10	3,82
Кіровоградська	1,1	0,66	0,60	0,74
Луганська ¹	2,3	0,31	0,39	0,48
Львівська	13	10,8	10,00	12,32
Миколаївська	2,8	2	1,90	2,34
Одеська	10	8,3	8,30	10,22
Полтавська	3,6	3,3	6,30	7,76
Рівненська	1,3	1,01	0,97	1,19
Сумська	1	0,8	0,70	0,86
Тернопільська	1,9	1,04	1,00	1,23
Харківська	4,4	3,6	3,80	4,68
Херсонська	2,4	2,6	2,50	3,08
Хмельницька	1,9	1,4	1,40	1,72
Черкаська	1,6	1,3	1,30	1,60
Чернівецька	1,5	0,87	0,88	1,08
Чернігівська	1,04	0,81	0,8	0,99
м. Київ	14,4	13,3	12,70	15,64

¹ без урахування території збройного конфлікту
Джерело: Державна служба статистики України

відповідає отриманому нами у 80 тис. осіб за даними Держстату. Щоб забезпечити досягнення цільового значення у 2030 році у 150 тис. осіб (майже удвічі) потрібно провести детальний аналіз та виявити потенційні резерви зростання чисельності зайнятих у туризмі, переглянути методологію розрахунку даних тощо.

Зазначимо, що сприятиме зростанню чисельності зайнятих реалізація заходів, які визнані пріоритетними у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [10].

Адже умовами сталого розвитку туризму за даним документом є:

- забезпечення координуючої ролі держави в реалізації національної туристичної політики із застосуванням принципів державно-приватного партнерства, організації наукових досліджень, розвитку людського потенціалу;
- концентрація ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку сфери туризму та курортів;
- створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- удосконалення законодавства з питань регулювання суспільних відносин у сфері туризму та курортів;
- сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сфері туризму та курортів;
- удосконалення на постійній основі бізнес-клімату та розвиток добросовісної конкуренції;

- запровадження інституту саморегулюючих організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації);
- розроблення національних стандартів відповідно до міжнародних стандартів;
- популяризація нашої держави у світі та просування якісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі;
- розвиток туристичних територій [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Слід зазначити, що важливе значення для активізації умов забезпечення сталого розвитку туризму має удосконалення статистичного супроводу туристичної діяльності, впровадження й використання BigData, новітніх інформаційних технологій, нових маркетингових каналів електронної комерції, зниження тінізації туристичного сектору та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національного туристичного продукту шляхом інтеграції вітчизняних суб'єктів туристичної діяльності та дієвого державно-приватного партнерства.

Проведений нами аналіз чисельності зайнятих у сфері туризму показав, що необхідно запровадити моніторинг відстеження показників розвитку туризму, активізувати передумови та чинники, що сприяють їх збільшенню, покращити доступність та співвимірність даних із міжнародними стандартами локалізувати на спеціальному туристичному порталі, що сприятиме удосконаленню моніторингу та синхронізації цілей сталого розвитку із стратегічними документами національного та регіонального рівнів.

Література

1. Уварова Г.Ш. Сталий розвиток туризму в контексті рекреаційно-туристичного природокористування / Г.Ш. Уварова // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2010. — Том 1. — № 1. — С. 217–221.
2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. — К.: КНТЕУ, 2009. — 463 с.
3. Миронов Ю.Б. Сталий розвиток туризму: сутність, завдання та принципи / Ю.Б. Миронов, І.І. Тучковська // Матеріали наукової конференції «Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції» (м. Львів, 11–12 травня 2017 р.). — Львів: ЛТЕУ, 2017. — С. 218–219.
4. Шершньова О.В. Стратегія сталого розвитку туризму Рівненщини як складова розвитку регіону / О.В. Шершньова // Наукові записки. Серія «Культура і соціальні комунікації» — 2012. — Випуск 3. — С. 89–109.
5. ООН оголосила 2017 рік Міжнародним роком сталого розвитку туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=ffc9a9b9-4ce5-439b-aa44-c4f26e86abbb>
6. Кабінет Міністрів підтримав проект Указу Президента про оголошення 2017 Роком сталого туризму в Україні 09.02.2017 Прес-служба Мінекономрозвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=2679ec84-9568-4899-b6b3-9abb80fee86e>
7. Щеглюк С.Д. Сучасні імперативи функціонування туристично-рекреаційного кластеру для підвищення соціо-екологіоекономічної безпеки / С.Д. Щеглюк // Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.) / Відп. ред. проф. Л.М. Черчик. — Луцьк, 2017. — С. 168–169.
8. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017–176 с.
9. Маршрути зеленого туризму в області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/marshruti-zelenogo-turizmu-v-oblasti-0>.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>.

Гужвій Наталія Миколаївна
студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гужвий Наталия Николаевна
студентка

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Huzhvi Nataliia

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕТЕНЗІЙНОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

ОСОБЕННОСТИ ПРЕТЕНЗИОННОГО ПОРЯДКА РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ НА МОРСКОМ ТРАНСПОРТЕ

PECULIARITIES OF LETTERS BEFORE ACTION FOR DISPUTE SETTLEMENT IN MARITIME TRANSPORT

Анотація. У роботі проведено дослідження претензійного порядку врегулювання спорів, що виникають на морському транспорті. Здійснено аналіз законодавства, присвяченого претензійному порядку вирішення спорів, що виникають у сфері торговельного мореплавства, а також проаналізовано деякі його питання практичного застосування. Визначено прогалини у законодавчому регулюванні претензійного порядку та запропоновано можливі зміни до нормативно-правового регулювання претензійного порядку на морському транспорті.

Ключові слова: претензійний порядок, переговори, претензії, торговельне мореплавство.

Анотация. В работе проведено исследование претензионного порядка урегулирования споров, возникающих на морском транспорте. Осуществлен анализ законодательства, посвященного претензионному порядку разрешения споров, возникающих в сфере торгового мореплавания, а также проанализированы некоторые вопросы его практического применения. Определены пробелы в законодательном регулировании претензионного порядка и предложены возможные изменения в нормативно-правового регулирования претензионного порядка на морском транспорте.

Ключевые слова: претензионный порядок, переговоры, претензии, торговое мореходство.

Summary. The study focuses on the pretentious procedure of dispute settlement arising in maritime transport. The legislation devoted to pretentious procedure of dispute settlement that arise during merchant shipping is analyzed, as well as questions regarding practical application are analyzed. The gaps in the legal regulation of the pretentious procedure are determined and possible changes to the legal regulation of pretentious procedure in the maritime transport are proposed.

Key words: pretentious procedure, negotiations, letter before action, merchant shipping.

Постановка проблеми. Законодавче регулювання і встановлення можливостей використання альтернативних способів вирішення спорів в Україні (далі — АВС) є недостатнім і фрагментарним. Сучасна судова практика «скептично» ставиться до АВС, тому досить рідко суди закликають сторін до спроб мирного врегулювання спору, а саме суспільство подекуди не готове нести виконувати «рішення без державного примусу». Тому, на нашу думку, популяризація та закріплення «виконувано-

сті» претензій як окремого способу АВС зі сторони держави мало б позитивний вплив на поширення тенденції розгляду спорів між сторонами на мирній стадії. У цьому контексті актуальним є питання дослідження та аналізу претензійного порядку в окремих сферах господарювання. Водночас, майже не дослідженим у вітчизняній літературі залишається питання претензійного порядку вирішення спорів на морському транспорті, зокрема у торговельному мореплавстві.

Аналіз останніх досліджень. Досудовий, і власне претензійний порядок вирішення господарських спорів досліджувало чимало науковців, серед яких Ямпольський Г. В., Щербина В. С., Любченко Я. П., Херсонцев А. І., Спектор О. М., Резнікова В. В., Гарман Дж. В., Цирфа Ю., Бартон Дж. В., Григор'єва В. В. та інші. Однак більшість досліджень стосувалися переважно загальних питань претензійного порядку, а не претензійного порядку вирішення спорів на морському транспорті.

Метою роботи є дослідження та виявлення проблем законодавства та практики у сфері вирішення спорів на морському транспорті.

Виклад основного матеріалу. Водний (морський) транспорт більшістю дослідників у сфері права та економіки вважається найбільш універсальним видом транспорту, який спеціалізується на обслуговуванні міжнародної торгівлі. Зауважимо, що морський транспорт у першу чергу виник і набув розвитку саме завдяки торговельній діяльності. Морський транспорт у сучасному світі широко використовується для міжнародних і внутрішніх перевезень. Він відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні всіх зовнішньоекономічних зв'язків, характеризується високою ефективністю перевезень порівняно з іншими видами транспорту [1].

Торговельне мореплавство, згідно з ч. 2 ст. 1 Кодексу торговельного мореплавства (далі — КТМ) визначається як діяльність, пов'язана з використанням суден для перевезення вантажів, пасажирів, багажу та пошти, рибних та інших морських промислів, розвідки та видобування корисних копалин, виконання буксирних, криголамних і рятувальних операцій, прокладання кабелю, також для інших господарських, наукових і культурних цілей [2].

Із визначенням торговельного мореплавства, наведеним у КТМ, ми частково не погоджуємося, оскільки, на нашу думку, діяльність із науковими та культурними цілями не видається можливим співвідносити з торговельною або комерційною діяльністю. Тому, вважаємо, що віднесення останніх до розуміння торговельного мореплавства є недоречним і має бути виключено зі ст. 1 КТМ.

Перш за все маємо зазначити, що у КТМ претензії розглядаються саме як досудовий спосіб вирішення спору (при чому, КТМ не обмежує сторін виключно судовим розглядом спорів, про нами буде більш детально зазначено у наступному розділі).

Відповідно до ч. 1–3 ст. 379 КТМ право на заявлення претензій і позовів мають: 1) у разі неподачі судна або подачі його з запізненням — відправник вантажу; 2) у разі втрати вантажу — його одержувач або відправник за умови представлення коносаменту; 3) у разі нестачі або пошкодження вантажу — одержувач або відправник за умови подання коносаменту, а також комерційного акта або відповідного документа, складеного за правилами, що існують в іноземному порту; 4) у разі прострочення доставки

або затримки видачі вантажу — одержувач за умови представлення коносаменту; 5) у разі втрати або прострочення доставки багажу — пред'явник багажної квитанції, а у разі нестачі або пошкодження багажу — пред'явник комерційного акта; 6) у разі перебору провізних платежів — відправник або одержувач вантажу за умови представлення коносаменту. Якщо пред'являються претензії, що виникли внаслідок морського перевезення вантажів, яке здійснювалося за морською накладною (накладною), замість коносаменту подається накладна, а якщо втрачено вантаж, що перевозиться за накладною, — квитанція. Відсутність комерційного акта не позбавляє права на пред'явлення претензії і позову, якщо буде доведено, що у складанні акта було відмовлено і ця умова була оскаржена [2]. У КТМ також передбачається неможливість передачі права на заявлення претензій, за винятком випадків передачі такого права відправником одержувачу вантажу і навпаки, а також одержувачем або відправником вантажу — органу, до сфери управління якого вони відносяться, транспортно-експедиторській організації чи страховику. У зазначених виняткових випадках права засвідчуються відповідним написом на документах, що пред'являються разом із претензією [2].

Згідно із ч. 1 ст. 381 КТМ обставини, що можуть бути підставою для майнової відповідальності перевізника, відправників, одержувачів вантажу і пасажирів, засвідчуються комерційними актами або актами загальної форми. В іноземному порту ці обставини засвідчуються за правилами, що існують у даному порту [2].

Також, відповідно до ч. 3 ст. 58 КТМ під час аварійних морських подій з судном, а також у разі зіпсуття, пошкодження і втрати вантажу або багажу, що перевозиться, заподіяння травм людям та інших випадків, у результаті яких можуть бути пред'явлені претензії або позови до судовласника, капітан судна повинен вжити всіх необхідних заходів для документального оформлення цих випадків у порядку, встановленому чинним законодавством України, а також провести попереднє розслідування аварійної морської події незалежно від її класифікації [2].

Як ми бачимо із зазначеного вище, КТМ встановлює досить широке коло суб'єктів, до яких може пред'являтися претензія, на відміну від загально-регулятивних нормативно-правових актів, в яких переважно мова йде виключно про перевізників.

Водночас, недоліком регулювання претензійного порядку при вирішенні спорів, що виникають із торговельного мореплавства є те, що заявлення претензії не за належним місцем або без наявності необхідних документів прямо не передбачає права у особи, які таку претензію заявлено, залишати без розгляду, перенаправляти їх до належних адресатів тощо. Вважаємо відсутність таких положень недоліком чинного КТМ і пропонуємо внести зміни до останнього, шляхом доповнення зазначеними

вище умовами. Претензії у відповідності до КТМ мають заявлятися у письмовій формі із додаванням доказів на її підтвердження. Перевізні документи подаються в оригіналі.

Відповідно до ст. 386 КТМ претензії до перевізника, що випливають з договору перевезення вантажу, пасажирів і багажу, можуть бути заявлені протягом перших шести місяців строку позовної давності незалежно від того, здійснювалось перевезення у каботажному чи закордонному сполученні. Особливий строк пред'явлення претензії передбачено ч. 3 ст. 218 КТМ, згідно з яким претензії з приводу несправності судна та інших недоліків щодо його стану можуть бути пред'явлені лізингодержувачем протягом року з дня передачі судна [2].

Недотримання сторонами досудового порядку врегулювання спору не перешкоджає зверненню до суду в порядку, встановленому законом. Зауважимо, що КТМ не визначає таку обставину серед переліку підстав за настання яких сторони мають право пред'являти претензії у ст. 279 КТМ. Тому, вважаємо, що такий перелік є невичерпним і тому наявна потреба у внесенні змін до КТМ, шляхом доповнення пунктом про можливість пред'явлення претензій в інших випадках, що випливають із відносин, врегульованих зокрема, але не виключно нормами КТМ.

Відповідно до ч. 1 ст. 387 КТМ перевізник зобов'язаний розглянути заявлену претензію протягом трьох місяців і сповістити заявника про задоволення чи відхилення її, а претензії, що випливають з перевезення у змішаному сполученні, — протягом шести місяців. Важливо у цьому контексті звернути увагу на те, що згідно з ч. 2 ст. 387 КТМ з дня заявлення перевізнику претензії збігання терміну позовної давності припиняється до одержання відповіді на претензію або закінчення терміну, встановленого для відповіді [2].

Така норма має важливе значення, оскільки мотивує учасників до розгляду справи у першу чергу в претензійному порядку та не ставить перед учасниками спору вибір між втратою частини строку позовної давності у випадку зловживань зі сторони адресата претензії та спробою мирного врегулювання. Зауважимо, що така норма в інших транспортних законодавчих актах щодо претензійного порядку не передбачена, що також можна вважати певним недоліком нормативно-правового регулювання.

Тому, ми пропонуємо доповнити положення транспортного законодавства, яким регулюється претензійний порядок умовами про зупинення обчислення строку позовної давності на період вирішення спору шляхом неоголошеної угоди.

Щодо пред'явлення претензій зауважимо також на те, що у відповідності до загальних вимог до претензій, вони мають містити певні вимоги. У цьому контексті цікавим є висновок у постанові ВГСУ, яким останній звернув увагу на «помилку»

судів щодо відмови у задоволенні вимог про стягнення інфляційних та річних від суми боргу по сплаті збору за послуги служби регулювання руху суден з огляду на те, що направлені на адресу відповідача рахунки на оплату, отримання яких не заперечується відповідачем і встановлено у судовому засіданні, не є вимогою виконати зобов'язання у розумінні частини 2 статті 530 ЦК України, виходячи з того, що доказів отримання відповідачем направлених на його адресу претензій до позову не надано.

Тобто, суди у даному випадку вважали, що самі по собі надіслані рахунки не мали характеру вимоги, і власне оплата мала б відбутись на підставі надісланої кредитором претензії з вимогою про сплату за рахунком. Відтак, ВГСУ у своїй постанові від 12.11.2013 у справі № 915/219/13-г зазначив, що такий висновок є помилковим, оскільки судами не враховано, що ч. 2 ст. 530 ЦК України не передбачає форму вимоги про виконання зобов'язання, а відтак суд зобов'язаний надати оцінку будь-якому документу, на який посилається позивач як на вимогу з огляду на те чи містить такий документ вимогу до боржника виконати конкретне зобов'язання, чи співпадає таке зобов'язання із спірним та чи є докази пред'явлення вимоги для вирішення питання про настання строку виконання такого зобов'язання [3].

Як бачимо, судова практика йшла шляхом розуміння претензії не як мирного способу врегулювання спору до звернення до суду, а виключно як до формального закріплення вимог кредитора до боржника перед зверненням до суду. Вважаємо такий підхід поверхневим і спрямованим лише на відносини недобросовісних контрагентів, для яких збереження партнерських відносин відіграє другорядну роль, а відтак критерій мети АВТС не дотримується і такі відносини стають лише «підлаштуванням» як програвшим видом переговорів.

З аналізу судової практики можемо зробити висновок про відсутність будь-якої відповідальності за ненадання відповіді на претензію при виникненні морського спору.

Так, ВГСУ у своїй постанові від 25.02.2014 року у справі № 923/1308/13 констатував факт надсилання претензії і відсутності відповіді на неї як підставу позову: «Вказані рахунки відповідачем оплачені не були, у зв'язку з чим на адресу ТОВ «СКЛ» позивачем були направлені претензії від 23.04.2013 р., від 21.05.2013р., від 22.07.2013р., від 28.08.2013р. № 1060, які були залишені відповідачем без відповіді та задоволення, що і зумовило звернення позивача до суду з даним позовом» [4].

Ігнорування судами змісту та підстав пред'явлених претензій, відповідей на них або відсутності таких, не приділення уваги їм як письмовим доказам у справі, якщо сторони на них посилаються, можна розглядати як недотриманням вимог ст. 86 ГПК України, відповідно до якої суди зобов'язані оцінювати належність, допустимість, достовірність

та достатність кожного доказу окремо і їх взаємний зв'язок у сукупності.

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що регулювання претензійного порядку вирішення спорів у сфері морського транспорту, як особливого виду АВС потребує вдосконалення. Відтак, ми пропонуємо приведення чинного законодавства до встановлення певних загальних вимог щодо вирішення госпо-

дарських спорів (включаючи морські), а саме щодо прав та обов'язків сторін спору, відповідальності за здійснення ними зловживань своїми правами у цьому процесі, зупинення обчислення строків позовної давності протягом періоду мирного врегулювання спору та можливості їх звернення результатів до примусового виконання.

Література

1. Транспортне право: навчальний посібник / М. В. Гаєвець, І. В. Горіславська, Ю. С. Канарик, Л. О. Панькова, Н. А. Поліно, О. П. Світличний — К.: ЦП Компрінт, 2015. — 368 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://pidruchniki.com/79992/pravo/transportne_pravo
2. Кодекс торговельного мореплавства від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>
3. Постанова ВГСУ у справі № 915/219/13-г від 12.11.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35298878>
4. Постанова ВГСУ від 25.02.2014 року у справі № 923/1308/13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37370587>

References

1. Transportne pravo: navčal'nij posibnik / M. V. Gaëvec', Ì. V. Gorislavs'ka, Û. S. Kanarik, L. O. Pan'kova, N. A. Polino, O. P. Svitličnij — K.: CP Komprint, 2015. — 368 s. [Elektronnij resurs]. — Režim dostupu: [gttps://pidruchniki.com/79992/pravo/transportne_pravo](https://pidruchniki.com/79992/pravo/transportne_pravo)
2. Kodeks torgovel'nogo moreplavstva vid 23.05.1995 r. # 176/95-VR. — [Elektronnij resurs]. — Režim dostupu: [gttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр)
3. Postanova VGsu u spravi # 915/219/13-g vid 12.11.2013 [Elektronnij resurs]. — Režim dostupu: [gttp://www.reiestr.court.gov.ua/Review/35298878](http://www.reiestr.court.gov.ua/Review/35298878)
4. Postanova VGsu vid 25.02.2014 roku u spravi # 923/1308/13 [Elektronnij resurs]. — Režim dostupu: [gttp://www.reiestr.court.gov.ua/Review/37370587](http://www.reiestr.court.gov.ua/Review/37370587)

Петренко Валерій Петрович

економіст, студент юридичного факультету

Інституту післядипломної освіти

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Петренко Валерий Петрович

экономист, студент юридического факультета

Института последипломного образования

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Petrenko Valeriy

Economist, Student of Law Faculty of the

Institute of Postgraduate Education of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ЩОДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ

К ВОПРОСУ ПОНЯТИЯ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА И ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЕГО РАЗМЕРА КОМПЕНСАЦИИ

ON THE QUESTION OF THE CONCEPT OF MORAL DAMAGE AND THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINATION OF THEIR COMPENSATION SIZE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття моральної шкоди, що міститься в науковій літературі та чинному законодавстві. Сформульовано визначення поняття моральної шкоди. Проаналізовано зміст моральної шкоди.

Ключові слова: моральна шкода, шкода, розмір моральної шкоди, компенсація моральної шкоди.

Анотация. Статья посвящена исследованию понятия морального вреда, которое содержится в научной литературе и действующем законодательстве. Сформулировано определение понятия морального вреда. Проанализировано содержание морального вреда.

Ключевые слова: моральный вред, вред, размер морального вреда, компенсация морального вреда.

Summary. The article is devoted to the study of the concept of moral harm contained in the scientific literature and current legislation. The definition of the concept of moral harm is formulated. The content of moral harm is analyzed.

Key words: non-pecuniary damage, damage, moral damage, compensation for non-pecuniary damage.

Постановка проблеми. Проблема компенсації моральної шкоди є однією з найбільш дискусійних у сучасній науці цивільного права. Новизна норм, що регулює подібні відносини, суперечливість судової практики зумовлюють прогалини в чинному цивільному законодавстві і недоліки практики застосування такого правового інституту щодо критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди та недосконалість механізмів компенсації. Тому вирішення теоретичних і практичних аспек-

тів цієї проблеми сьогодення є доволі важливим для дотримання конституційних прав та законних інтересів громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі юридичного права людини на компенсацію моральної шкоди присвячено праці багатьох учених, які є представниками різних галузевих юридичних наук. Так, у радянський період, а пізніше в Україні та Російській Федерації вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі вчені,

як: М. М. Агарков, С. М. Антосик, Б. Т. Безлепкін, А. М. Белякова, С. А. Беляцкін, Д. В. Боброва, Л. В. Брусніцин, К. І. Голубев, М. І. Гошовський, В. К. Грищук, О. П. Кучинська, П. Н. Гусаковський, С. Є. Донцов, В. В. Глянцев, В. А. Дубрівний, А. М. Ерделевський, А. М. Карпуніна, М. І. Козюбра, Л. Д. Кокорєв, О. М. Кокун, Л. О. Красавчикова, О. В. Крикунов, В. П. Паліюк, В. Н. Паращенко, В. Я. Понарін, І. І. Потеружа, П. М. Рабінович, З. В. Ромовська, та інші.

Метою статті є висвітлення позицій законодавця, правозастосовної практики щодо урегулювання питань визначення розміру компенсації моральної шкоди та висвітлення шляхів удосконалення інституту моральної шкоди за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Слід зауважити, що не існує єдиного підходу до визначення поняття моральної шкоди як на науковому рівні, так і в законодавстві. В науці досі триває дискусія щодо його визначення. Деякі визначення, що містяться в нормативних актах мають вузький характер, деякі — більш широкий.

На сьогодні існує розширена законодавча база, яка закріплює право громадянина на відшкодування моральної шкоди, а саме: Конституція України [1], Цивільний кодекс України [2], Кодекс законів про працю [3], Закони України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. [4], «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. [5], «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. [6], «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р. [7] тощо. Крім вказаного, важливе значення для визначення поняття моральної шкоди має судова практика: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35–13/797) [8] та інші.

Інститут відшкодування моральної шкоди має цивільно-правову природу, однак, відшкодування моральної шкоди не тільки характерно для цивільно-правових відносин, тому норми, що регулюють відшкодування моральної шкоди містяться в багатьох нормативно-правових актах, що свідчить про його міжгалузевий характер. Дане поняття не є універсальним і однаковим. У нормативно-правових актах воно трактується по-різному, оскільки кожен закон чи підзаконний нормативний акт регулює певний вид правовідносин, то і поняття «моральна шкода» формується у відповідності до потреб даних правовідносин. Доречно припустити, що закріплені законодавцем різні поняття досліджуваного правового явища обумовлюються залежно від виду правопорушення, яким завдається моральна шкода,

а також колом їхніх суб'єктів, що спричиняють даний вид шкоди.

Моральна шкода — це такі наслідки правопорушення, що залежать від економічного змісту та вартісної форми і можуть полягати у:

- фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Відповідно до загальних підстав деліктної відповідальності *обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної шкоди підлягають*: наявність такої шкоди, протиправна поведінка заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою, і протиправною поведінкою заподіювача та вина.

Визначення моральної шкоди міститься в постанові Пленуму Верховного Суду від 31.03.1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Так під **моральною шкодою** слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, завданих фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Зокрема, під *немайновою шкодою, завданою юридичній особі*, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також учиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності. Також обов'язковою підставою для деліктної відповідальності за завдання моральної шкоди є встановлення причинного зв'язку між шкодою і протиправною поведінкою особи.

При заподіянні майнової шкоди розмір відшкодування ґрунтується на вартісній еквівалентності заподіяній шкоді. Однак коли йдеться про визначення розміру компенсації моральної шкоди, такий спосіб слід визнати неприйнятним, в силу самої специфіки такого виду шкоди. Існує *три теоретичних підходи* до визначення розміру компенсації моральної шкоди: концептуальний, особистісний і функціональний [9, с. 25].

При *концептуальному* підході до визначення моральної шкоди проводиться аналогія із шкодою майновою. Прихильники такого підходу вважають, що життя людини, функції організму є такими ж цінностями, як і будь-яке майно (наприклад, будинок, акції і т.д.). Отже, кожна частина людського тіла має об'єктивну вартість і у випадку ушкодження

чи втрати підлягає відшкодуванню. На практиці застосовується своєрідна «тарифна система», згідно з якою розмір компенсації залежить від тяжкості ушкодження. Наприклад, у Англії втрата ока оцінюється у 3000–4000 ф. ст., вказівного пальця — 1250, травма щелепи — 6250 ф. ст. і т.д. Критики вказаного підходу стверджують, що така система не придатна до використання, оскільки не враховує умов життя потерпілого. Очевидно, що травма руки для піаніста означає набагато більше, ніж для шахіста. При винесенні рішення суди повинні брати до уваги соціальні та статеві зв'язки, особливості професійної діяльності, хобі [9, с. 26].

Суть *особистісного* підходу полягає в тому, що глибина переживань, викликаних ушкодженням здоров'я, залежить від самої особи. Тому призначення компенсації моральної шкоди полягає в тому, аби певною мірою відновити втрату щастя і можливості насолоджуватися життям тепер і в майбутньому.

Функціональний підхід передбачає неможливість встановлення «цінності» щастя. Звідси, на думку його прихильників, суд повинен призначити позивачеві таку суму відшкодування, котра є достатньою для його «розумного втішення». Цей підхід спрямований не на визначення грошового еквіваленту болю і страждань, втрати щастя, зменшення тривалості життя, а на забезпечення потерпілого засобами, які допоможуть йому, бодай частково, замінити попередні заняття, звички, хоббі, зберегти зв'язки, що склалися, коло спілкування, спосіб життя [9, с. 27–28].

Аналогічний підхід застосований і в законодавстві України. Грошова сума, котра сплачується при компенсації моральної шкоди, не розглядається як ціна порушеної гідності. Навпаки, така компенсація повинна сприяти зменшенню, пом'якшенню негативних психічних реакцій і станів потерпілого, а також має за мету полегшити його додаткові зусилля, спрямовані на нормальну організацію подальшого життя. Однак за такого підходу справедливою є постановка питання про співвідношення правопорушення, яким заподіяно моральної шкоди, із розміром її компенсації. Іншими словами, проблема в тому, наскільки суспільна небезпека чи шкідливість даного правопорушення власне відповідає такому розміру компенсації і чи є необхідною їх точна відповідність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Відшкодування завданої потерпілому моральної шкоди залишається проблемою, яка пов'язана із вдосконаленням чинного законодавства, дослідженням психологічного стану потерпілої особи та мотивації її поведінки. Важливим залишається питання ставлення суспільства і держави не лише до вчинених правопорушень, але й до відновлення порушених прав людини шляхом відшкодування моральної шкоди, яке у загальному вигляді можна визначити як систему заходів правового змісту, що передбачають відновлення порушених щодо потерпілої особи прав, свобод і законних інтересів майнового і немайнового змісту.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15n
3. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
5. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
7. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 01.12.1994 № 266/94-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>
8. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» (Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. № 35–13/797) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04
9. Шимон С. І. Цивільно-правові способи захисту конституційних прав людини (До поняття моральної шкоди) // Конституція України — основа подальшого розвитку законодавства: Збірник наукових праць. — К., 2006. — 375 с.

References

1. Constitution of Ukraine from 28.06.1996 # 254k/96-VR (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Civil Code of Ukraine from 16.01.2003 #435-IV (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15n
3. Labor Code from 10.12.1971 # 322-VIII (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Law of Ukraine «On consumer protection» from 12.05.1991 # 1023-XII (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
5. Law of Ukraine «On television and broadcasting» from 21.12.1993 # 3759-XII (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
6. Law of Ukraine «On copyright and neighboring rights» from 23.12.1993 # 3792-XII (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
7. Law of Ukraine «On the procedure of reparation of damage caused to a citizen by unlawful actions of inquiry and pre-trial investigation authorities, attorney offices and trial authorities» from 01.12.1994 # 266/94-VR (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>
8. Notification on procedure «Reparation of moral damage» (Letter of Ministry of Justice of Ukraine from 13.05.2004, # 35-13/797) (in Ukrainian) [Electronic resource]. — Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04
9. Shimon S. I. Civil law ways of protection of human constitutional rights (On moral damage concept) // Constitution of Ukraine as the basis for further development of legislation: Collected articles (in Ukrainian). — К., 2006. — 375 p.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 4 (66)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2019

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 12.04.2019. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 6,51. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.